

The Lifestyle of Lorestan's Women from the Point of View of Tourists, Military and Political Advisors

Mozhgan Hadipour Moradi^{*}, Masoud Nari Ghomi^{}**

Sanaz Rahravi Poodeh^{*}, Maryam Ghasemi Sichani^{****}**

Abstract

Knowing the way of life of women can be effective in understanding their family and social status in any historical period. The general perception of the status of women in the traditional lifestyle of Iranian people is the subordinate and inferior role of women. Readings based on lifestyle in social science have provided an opportunity to review these presuppositions arising from the literature of the early modern period; Therefore, in the upcoming qualitative research, using the historical ethnographic method and relying on documentary sources and data analysis in a descriptive-analytical way, the way of life of Lorestan women in the Qajar period is tried to be represented based on the travelogues of travelers, military and political advisors. Questions such as how was Lorestan's women's lifestyle based on tourists' information. The result of the current research question the frequent beliefs of the superior position of men and the inferiority of women in the region. and reflects the reciprocal relationship between men's and women's lifestyles in the region at the two levels of society and family. It led to the sociability of women, the right to participate and make decisions in family matters, and finally their relative control over the sources of power.

^{*} Ph.D. Candidate of architecture, Department of Architecture, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran, hadipourmozghan1@gmail.com

^{**} Assistant Professor, Department of Architecture, Technical and Vocational University, Tehran, Iran (Corresponding Author), msnarighomi@ut.ac.ir

^{***} Assistant Professor, Department of Architecture, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran, s_rahravi@khuisf.ac.ir

^{****} Associate professor, Department of Architecture, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran, mghasemi@khuisf.ac.ir

Date received: 08/03/2023, Date of acceptance: 02/07/2023

Keywords: Women's Lifestyle, Women of Lorestan, Small Lorestan Region, Tourists, Military and Political Advisors.

Introduction

Different social layers such as class, gender, etc. are not separate one from another, but intertwined, and "lifestyle" is reflection of these layers. In the meantime, knowing "women's way of life" is of importance, in such a way that there has always been a reciprocal relationship between a woman's way of life and her family and social class in every historical period. Studies about Iranian ethnic women are less focused on women from specific ethnicities and often concentrate on the women of the aristocratic and courtier classes. The result of the research documented cases such as the complete subordination of women to men, the weak role of women in the family and social decision-making, the absence of benefits from power sources, the presence of women in internal affairs, restrictions caused by hijab, and prevalence of polygamy. In other words, regardless of cultural and ethnic diversity, feminist views such as the priority of men in societies and the inappropriate treatment of women have been expressed. It was neglected women come from diverse ethnicities, religions, and cultural backgrounds. Different societies represent gender and sexuality in various and contrasting ways that play a vital role in illustrating Women's position in society. Tourists and consultants often focus on Lorestan and have documented reports about women's lifestyles in this region. They have also compared the cultural contrasts between themselves and the observed society.

Methodology

Considering that the general perception of women's position in the traditional lifestyle of Iranian people refers to their subordinate and inferior role, lifestyle-based studies in social science and historical ethnography research provide an opportunity to reanalyze such presuppositions raised from early literature of the modern period. The current study applied the historical ethnographic approach and based on documentary sources analysis data in a descriptive-analytical way. Furthermore, according to the travelogues of travelers, military and political advisors presents the way of life of Lorestan women in the Qajar period and discover their position in the family and society.

Findings

The results reveal the reciprocal relationship between the way of life of men and women in this area in both society and family, as it releases doubt on the common beliefs about

the superior position of men and the inferiority of women in this region. The women of Lorestan have had a relatively prominent position in the economic system, which led to their relative dominance over power sources, such as dominating living spaces, having financial independence, the right to participate and make decisions in family and social affairs. Regarding social system factors, women have had a similar position to the economic system, and of course, more prominent than the political system, and have had visible and hidden roles. The hidden and implicit roles of women have been reflected in the apparent authority of men. The authority of every man required having a potent wife or mother, so that the promotion of the social and family status of men, as well as their social competence and acceptance, had a direct association with the characteristics of the mother, wife, their social and family status, and vice versa. This has prevented the expansion and prevalence of the superiority of one and the inferiority of the other. It has generated a relative balance in all levels of family and social life, which can be a proof of not being low position of women in the family and society; However, in several cases, there has been a difference of opinion among men towards gender and women.

Discussion and conclusion

The attitude of tourists and military and political advisors whose reports and works were used in this research toward the situation of women in this region in many cases has been impartial, although in some circumstances they have compared it with the women of their countries. Women economically have been presented with relatively financial independence and a significant role in the economy of the family and society. From a social point of view, they have been mentioned as women with characteristics such as being social, interacting with acquaintances, relatives, and strangers, being less shy, hardworking, and participating in family and social decisions.

Bibliography

- Abbasi, Mahnaz (2018), "Imagination of Women in the Travelogue Maghdasei", *Cultural History Studies*, 39(10), pp. 75-105. [In Persian]
- Adler, A. (1997), *Understanding Life*, Oneworld Publications.
- Afshar, Hasnali Khan (2003), "The Travelogue of Lorestan and Khuzestan Arak, Borujerd, Khorramabad, Dezful and Shushtar", Proofreading and Research by Hamidreza Dalvand, Tehran, Research Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Alfat, Saeeda and Azadeh Salemi (2012), "The Concept of Lifestyle", *Lifestyle Studies*, 1(1), pp. 36-9. [In Persian]

- Alizadeh Birjandi, Zahra and Akram Naseri (2015), "A Survey on the Economical Participation of Urban Women in Qajar Period Based on the Foreign Tourist's Records", *History of Iran after Islam*, 11(6), pp. 127-152. [In Persian]
- Amirahmadi, Ahmad (1994), "Memories of the First Lieutenant General of Iran", Gholamreza Zargarinejad (ed.), Tehran, Research and Cultural Studies Institute, vol. 1. [In Persian]
- Ariyamanesh, Shahin and Seyyed Javad Miri (2016), "Critical Look from the Perspective of Historical Sociology to the Issue of Orientalism: A Critical Assessment of R. C. Zainer's Legacy", *Journal of Cultural Society Research*, vol. 7, no. 4, Pp. 117-134. [In Persian]
- Babaei, Mahbube (2019), "Changing the Social and Economic Role of Women in Contemporary Lorestan Province", *Applied Studies in Social Sciences and Sociology*, 1(2), pp. 95-101. [In Persian]
- Bahar, Mohammad Taghi (Malek al-Shoaraye Bahar) (2008), *Brief History of Political Parties, Extinction of Qajar*, vol. 1, Tehran, Zovar Publishing. [In Persian]
- Bayat, Sedigheh, et al. (2018), "Comparison of Women Social Situation in Three Travelogues Written during Naser-al-Din Shah Monarchy (1848-1896)", *History Research Journal*, 53(14), pp. 28-1. [In Persian]
- Bell, David and Joanne Hollows (2006), *Historicizing Lifestyle*, Ashgate: London.
- Bishop, Isabella Lucy Bird, (1996), *Jurneys in Persia and Kurdistan*, Tehran: Sahand Publishing. [In Persian]
- Bourdieu, P. (1984), *Distinction*, New York: Routledge & Kegan Paul.
- Calhoun, Caring, Donald Light, and Suzanne Keller (1994), *Sociology*, New York; McGraw-Hill.
- Curzon, George and Nathaniel Curzon (1994), *Persia and the Persian Question*", vol. 2, Gholam Ali Vahid Mazandarani (trans.), Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian]
- Digard, Jean Pierre (2004), "Clothes in Iran land; from the Series of Articles in Iranica Encyclopedia: Clothing of the Bakhtiaris and Other Ethnic Groups of the Language", Peyman Matin (trans.), vol. 1, Tehran, Amirkabir Publishing. [In Persian]
- Edmonds, Cecil John, (1845), *Lur, Luristan, Notes on Luristan and Travles in Luristan and Arabistan*. [In Persian]
- Fasihizadeh, Azam (2014), "Iranian Woman from the Point of View of Foreign Travel Writers of the Qajar Period", *History Research*, no. 64, pp. 155-172. [In Persian]
- Feuvrier, Joannes, (2006), *Three Years in the Court of Iran*, Abbas Eqbal Ashtiani (trans.), Tehran: Elm publication. [In Persian]
- Ghasemi, Fareid (1996), *History of Khorramabad*, Khorramabad: Aflak Publishing. [In Persian]
- Ghasemi, Fareid (2017), *Khorramabad Documents: Petitions, Elections, Various*, Tehran: Islamic Parliament Documents Center. [In Persian]
- Grothe, Hugo (1990), *Travelogue*, Majid Jalil Vand (trans.), Tehran: Publishing Center. [In Persian]
- Hasani, Mohammad Hossein, et al. (2016), "Conceptualization of Cultural Lifestyle", *Cultural Research Society*, Research Institute of Human Sciences and Cultural Studies, 1(8), pp. 23-45. [In Persian]
- Hejazi, Banafsheh (2021), *The History of Ladies Women Status in Qajar Dynasty*, Tehran: Qaseidasera publishing. [In Persian]

125 Abstract

- Hurley, Frank (????), "Iran in the First World War", *National Library of Australia Archives*: <https://www.nla.gov.au/using-library/getting-started/ask-librarian>.
- Kareimi, Bahman (1950), *Roads and Old Capitals of Western Iran*, Tehran: National Bank Printing House. [In Persian]
- Kateb, Fatemeh (2017), "Imagology of Esfahan's Naqsh-e Jahan Square from the Perspective of Safavid Travel literatures", *Theoretical Foundations of Visual Arts*, no. 4, pp. 111-121. [In Persian]
- Ketabei, Ahmad (2007), *Works of Najm al-Dowlen Najm al-Dowleh's Second Travel Book to Khuzestan*, Tehran: Research Institute of Human Sciences and Cultural Studies. [In Persian]
- Layard, Austen Henry (1988), *Early adventures in Persia susiana and Babylonia*, Mehrab Amiri (trans.), Tehran: Vahid Publishing. [In Persian]
- Mahdavi Keni, Mohammad Saeed (2007), "The Concept of Style of Life and Its Field in Social Sciences", *Iranian Cultural Research*, 1(1), pp. 199-230. [In Persian]
- Marcus, Clare Cooper (2003), "House as Symbol of Self", Ahad Aliqlian (trans.), *Art Academy Quarterly*, no. 5, pp. 84-119. [In Persian]
- McKee, J. B. (1969), *Introduction to Sociology*, Holt Rinehart and Winston Inc.
- Mehrabadi, Mitra (2000), *Iranian Woman's According to the Travelogue of Foreign Writers*, Tehran: Roozerg and Afarinesh Publishing House. [In Persian]
- Panahei; Abbas and Asadullah Mohammadzadeh (2016), "The Image of Iranian Woman in the Travelogues of the French since the Beginning of the Period Qajar until the Constitutional Revolution Based on Stuart Hall's Theory of Representation", *Journal of the Iranian History Association*, , 27(7), pp. 1-23. [In Persian]
- Rahmati, Mohsen and Mohammad Dalvand (2016), "The Role of Readers and Influential People in Establishing Security in Lorestan during the First Pahlavi Era", *Social History Research*, 1(7), pp. 137-153, Tehran: Research Institute of Human Sciences and Cultural Studies. [In Persian]
- Rapoport, Amos (2018), *Housing Anthropology*, Khosro Afzalian (trans.), Tehran: Kasari Library Publishing. [In Persian]
- Rawlinson, Henry Creswicke (1983), "Notes on a March from Zahab to the Foot of Zagros, along the Mountain of Khuzistan, (Susiana) and from Thence Through the Province of Luristan to Kermanshah in The Year 1836", Sekander Amanulahi Baharvand (trans.), Tehran: Agah publishing. [In Persian]
- Rice, Clara Colliver (2004), *Persian Women*, Asadollah Azad (trans.), Tehran: Ketabdar Publishing. [In Persian]
- Sayah Mahalati, Mirza Mohammad Ali (1967), *Memoires of Haj Sayah*, Seyfullah Golkar (ed.), Tehran: Amirkabir publishing. [In Persian]
- Sevruguin, Antoin (1999), *Iran from a Perspective Sevruguin*, Sahar Barjasteh (trans.), Tehran: Zaman Publishing. [In Persian]
- Shahsavari, Soraya and Saeid Najjar (2014), "Investigating the Impact of the Modernization Policies of Reza Shah on Brialt and the Tribes of Lorestan", two quarterly Journals of *Iranian Local History Journal*, 3(2), pp. 52-66. [In Persian]

- Shushtri, Mir Abdul Latif Khan (1984), "Tohfah Al-Alam and Zeil Al Tohfah, Travelogue and Diaries", Mowahed, Samad (trans.) Tehran: Tahori Publishing. [In Persian]
- Simmel, G. (1990), *The Philosophy of Money*, Tom Boomer and David Frisby (trans.), Second Enlarged Ed, New York: Routledge.
- Stark, Freya, (1985), "The Valleys of the Assassins and other Persian Travels: A Trip to Diyar Alamut, Lorestan and Ilam", Ali Mohammad Saki (trans.), Tehran: Scientific Publications. [In Persian]
- Valizadeh Moejezi, Mohammad Reza (2001), *History of Lorestan during the Pahlavi Era*, Tehran: Horufeyeh publishing house. [In Persian]
- Valizadeh Moejezi, Mohammad Reza (2003), *The History of Lorestan during the Qajar Era from Establishment until the 1920*, Tehran: Horufeyeh publishing house. [In Persian]
- Veal A. J. (2000), "Leisure, Culture and Lifestyle", *Culture et mode de vie*, vol. 24, no. 2..
- Wilson, Arnold Talbot (1968), *Political and Economic History of Southwestern Iran*, Hossein Saadat (trans.), Tehran: Vahid Publishing. [In Persian]
- Yousefvand, Saman, Ali Entezari, and Zeinab Moradi Nezhad (2018), "Women's Semantic Understanding of Modernization in Local Society, Case Study: Lorestan Province", *Social and Cultural Strategy*, 28(7), pp. 285-317. [In Persian]
- Zal al-Sultan, Masoud (1989), "Memories of Zal al-Sultan: Masoudi's Biography", *Hossein Khadio Jam*, vol. 2, Tehran: Asatir Publishing. [In Persian]

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، مستشاران نظامی، و سیاسی^۱

مژگان هادی پور مرادی*

مسعود ناری قمی**، ساناز رهروی پوده***، مریم قاسمی سیچانی****

چکیده

شناخت شیوه زندگی زنان در درک وضعیت خانوادگی و اجتماعی آنان در هر دوره تاریخی مؤثر است. برداشت‌های عمومی از وضعیت زنان در شیوه زندگی سنتی اقوام ایرانی بر نقش تبعی و فرودستی آنان اشاره دارد. خوانش‌های مبتنی بر شیوه زندگی در تحقیقات علوم اجتماعی، و به ویژه مردم‌نگاری تاریخی، فرصتی را برای بازنگری در این پیش‌فرض‌های برخاسته از ادبیات ابتدای دوره مدرن فراهم آورده است. لذا، در پژوهش کیفی پیش رو با استفاده از روش مردم‌نگاری تاریخی و با تکیه بر منابع اسنادی و تحلیل داده‌ها به روش توصیفی - تحلیلی تلاش می‌شود شیوه زندگی زنان لرستان در دوره قاجار براساس سفرنامه‌های سیاحان، مستشاران نظامی، و سیاسی بازنمایی گردد و به این پرسش پاسخ داده شود که جایگاه خانوادگی و اجتماعی زنان لرستان با توجه به شیوه زندگی آنان چگونه بوده است. نتایج پژوهش عقاید رایج پیرامون موقعیت بالادستی مردان و فرودستی زنان را در این منطقه با تردید مواجه می‌کند. همچنین بازتاب ارتباط متقابل میان شیوه زندگی مردان و زنان منطقه را می‌توان در دو سطح جامعه و خانواده مشاهده کرد که به اجتماعی‌بودن زنان، داشتن حق مشارکت و تصمیم‌گیری در امور خانوادگی، و تسلط نسبی آنان بر منابع قدرت منجر شده بود.

* دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران،

hadipourmoghgan1@gmail.com

** استادیار، گروه معماری، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، msnarighomi@ut.ac.ir

*** استادیار، گروه معماری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران،

s_rahavi@khuif.ac.ir

**** دانشیار، گروه معماری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران،

mghasemi@khuif.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۱

کلیدواژه‌ها: شیوه زندگی، زنان لرستان، منطقه لرستان کوچک، سیاحان، مستشاران نظامی و سیاسی.

۱. مقدمه

لایه‌های گوناگون اجتماعی هم‌چون طبقه، جنسیت، و سایر از یک‌دیگر مجزا نیستند، بلکه درهم‌تنیده‌اند و «شیوه زندگی» بازتاب این لایه‌هاست. «شیوه زندگی زنان» از اهمیت خاصی برخوردار است، به‌طوری‌که همواره ارتباط متقابلی میان شیوه زندگی زنان و جایگاه خانوادگی و اجتماعی آنان وجود داشته است. سفرنامه‌ها منابع ارزش‌مندی برای شناخت جوامع از منظرهای گوناگون هستند. سیاحان و مستشارانی که در ایران به‌سر برده‌اند «با نگاهی به فعالیت‌ها و آثارشان به سه‌گونه طبقه‌بندی شده‌اند: ایران‌شناسان سفید، خاکستری، و سیاه» (بنگرید به آریامنش و میری ۱۳۹۵: ۹) و زوایایی از زندگی زنان را بازتاب داده‌اند. لرستان اغلب موردتوجه سیاحان و مستشاران بوده است و گزارش‌هایی از شیوه زندگی زنان این منطقه را ثبت کرده‌اند و باتوجه‌به تفاوت‌های فرهنگی میان خود و جامعه موردمشاهده به مقایسه پرداخته‌اند. پژوهش‌ها پیرامون وضعیت زنان ایران اغلب طبقه شهری و مرفه را موردبررسی قرار داده‌اند و بر قومیت‌ها کم‌تر تمرکز کرده‌اند. بنابراین، به‌منظور درک جایگاه خانوادگی و اجتماعی زنان لرستان و چگونگی نگرش جامعه به آنان و پاسخ‌گویی به این پرسش که شیوه زندگی زنان لرستان چگونه بوده و چه ارتباطی با جایگاه خانوادگی و اجتماعی آنان داشته در پژوهش کیفی پیش‌رو با به‌کارگیری روش مردم‌نگاری تاریخی و با تکیه بر منابع اسنادی و تحلیل داده‌ها به روش توصیفی - تحلیلی و با درنظرگرفتن «شاخص‌های شناخت شیوه زندگی» به شناخت شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان و مستشاران نظامی و سیاسی پرداخته خواهد شد.

۲. محدوده جغرافیایی و وضعیت سیاسی و اجتماعی در بازه زمانی موردپژوهش

۱.۲ محدوده جغرافیایی موردپژوهش

محدوده موردپژوهش لرستان کوچک است که کرزن حدود آن را این‌گونه شرح داده:

عنوان لرستان دالاتی دوجانبه دارد، ازجهتی به سرزمینی اطلاق می‌شود که مسکن طوایف لر است و حضرت والی از خرم‌آباد بر آن حکومت دارد. به‌معنی اول، لرستان شامل تمام

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۲۹

سرزمین کوهستانی‌ای است که از دشت‌های دجله و جبال مرزی تا حدود اصفهان و فارس در سمت شرقی امتداد می‌یابد و از نواحی کرمانشاه و همدان در شمال تا حوالی خوزستان در طرف جنوب و از لحاظ دلالت محدود و اداری ایالتی است که نخست و اکثراً منطقه لرهای فیلی است و سرزمین آن‌ها لرستان صغیر خوانده می‌شود که بین دزفول در جنوب و کرمانشاه در شمال و بین آب دز در مشرق و سرحد عثمانی در غرب که به دو حوزه تقسیم می‌شود پیش‌کوه و پشت‌کوه (کرزن ۱۳۷۳: ۳۲۸-۳۳۰).

۲.۲ وضعیت سیاسی و اجتماعی منطقه در بازه زمانی مورد پژوهش

زمانی که قاجار فرمان‌روایی مملکت را در دست گرفت، لرستان ۴۳۶ سال فرمان‌روایی اتابکان لر کوچک و ۲۰۴ سال حاکمیت والیان را به خود دیده بود. این دیار پس از ۶۴۰ سال امنیت نسبی و اقتصاد رو به رشد به دوره قاجار رسید و پایه‌های امنیت و معیشت در این دیار سست شد (قاسمی ۱۳۷۵: ۷۷). «موضوع لرستان از قدیم مطمع‌نظر سیاسی و اقتصادی همسایگان بود و نخستین امتیاز راه‌آهن که بریتانیا از قاجاریه گرفت، راه‌آهنی بود که خوزستان را به لرستان - تهران - بحر خزر انتقال دهد» (بهار ۱۳۸۷: ۳۱۶). در دوره قاجار لرستان به‌ندرت حاکم نرم‌خو و آبادگر به خود دید. مالیاتی که حکم‌رانان طلب می‌کردند با دخل آنان هم‌خوانی نداشت. غرور مردم نیز مقاومت‌هایی را پدید آورد که به یاغی‌گری و درگیری‌های خون‌بار منجر شد. (قاسمی ۱۳۷۵: ۷۸). با انقلاب مشروطه شاه‌زادگان قاجار، به‌ویژه سالارالدوله، کوشیدند با استفاده از عشایر غرب نظام پارلمانی را نابود کنند، بنابراین به تسلیح عشایر لرستان پرداختند (گروته ۱۳۶۹: ۶۸). در این دوره، منطقه چنان غرق در آشوب و ناامنی شد که مردم لرستان هنوز هم برای هرج و مرج، آشوب، و ناامنی کلمه «مشروطه» را به‌کار می‌برند. «تلاش قدرت‌های درگیر در جنگ جهانی اول جلب حمایت عشایر و ایلات ایران به‌ویژه لرستان از طریق دادن پول، اسلحه، و تجهیزات نظامی مدرن را در پی داشت» (ادموندز ۱۳۶۲: ۱۰۲). عشایر لرستان از دیگر ایلات مجاور در کرمانشاه و شمال خوزستان و اعراب بین‌النهرین نیز اسلحه خریداری می‌کردند (سازمان اسناد ملی، سند شماره ۱۲-۱۷-۲۹۳). مسلح شدن آنان به سلاح‌های مدرن رابطه آن‌ها با حکومت مرکزی و همچنین اوضاع اجتماعی منطقه را به‌شدت تحت‌تأثیر قرار داد. ولی از آن‌جاکه خودسری آنان رویکردی اجتماعی بود، هیچ‌یک از این ایلات برای تصاحب قدرت در کشور تلاش نکردند (رحمتی و دالوند ۱۳۹۶: ۱۳۹). با روی‌کارآمدن رضاخان و تلاش وی برای تمرکز و تسری قدرت دولت مرکزی در سراسر کشور، لرستان موردتوجه قرار گرفت. رضاشاه بدون در نظر گرفتن بنیان‌های اقتصادی، فرهنگی، و نظامی حاکم بر جامعه

لرستان، و به‌خصوص عشایر، تصمیم به مقابله گرفت (شهسواری و نجار ۱۳۹۳: ۵۲). قوای دولتی در آخر جوزای ۱۳۰۱ به‌سوی لرستان حرکت کرد و مصادمه بین طوایف لرستان و قوای دولتی سردار سپه رضاخان آغاز شد. در این درگیری‌ها، که پای اسلحه، توپ، و طیاره جنگی هم در میان بود، حوادث خون‌باری در لرستان به‌بار آمد (بنگرید به امیراحمدی ۱۳۷۳: ۲۰۴).

در نتیجه این محاربات که تا سال ۱۳۰۷ شمسی به‌طول انجامید، همه سران طوایف و ایلات لرستان اعم از مطیع و طاعی اعدام یا به قتل رسیدند. عاقبت راه شوسه لرستان-خوزستان کشیده شد و داستان یاغی‌گری لرستانی‌ها پایان یافت. دولت تصمیم گرفت قسمت زیادی از عشایر لرستان را در خراسان و سایر نقاط سکنی دهد که به‌واسطه عدم مواظبت کامل و نفع‌طلبی مأمورین نظامی، گروه بسیاری از مرد و زن و کودک و احشام تلف گردید (بهار ۱۳۸۷: ۳۱۶، ۳۱۷).

پس از تصرف لرستان توسط نیروهای مرکزی، باوجود برخی اقدامات عمرانی، بهداشتی، و آموزشی از سوی دولت، نوعی دیگر از استبداد بر مردمان این منطقه اعمال شد که تأثیر آن بر شیوه زندگی آنان قابل مشاهده بود.^۲

۳. پیشینه پژوهش

در دوره صفوی دولت‌های اروپایی برای ارتباط با ایران نمایندگان سیاسی، نظامی، بازرگانی، و مذهبی خود را ره‌سپار ایران می‌کردند. این نمایندگان برای ارتباط با ایرانیان و رخنه هرچه بیش‌تر و بهره‌بردن از ایران ناچار بودند با زبان، فرهنگ، و خوی ایرانیان آشنا شوند (آریامنش و میری ۱۳۹۵: ۴). درباره سفرنامه‌ها از منظر علوم مختلف هم‌چون مردم‌شناسی، زبان و ادبیات، تاریخ، و جغرافیا پژوهش‌هایی انجام شده است و در این میان پژوهش‌هایی نیز بر موضوع زنان تمرکز کرده‌اند. در ادامه به‌منظور شناخت ابعاد مسئله شرحی از پژوهش‌ها آورده خواهد شد. حجازی (۱۴۰۰) در تاریخ خانم‌ها به جایگاه زنان عصر قاجار تا پهلوی اول پرداخته و از منابع تاریخی و برخی سفرنامه‌ها استفاده کرده است. مهرآبادی (۱۳۷۹) در زن ایرانی به روایت سفرنامه‌نویسان فرنگی محدوده بین صفوی تا پهلوی اول را در نظر داشته است. هر دو اثر از نوع گردآوری بوده و بدون کم‌ترین اعمال نظر یا نتیجه‌گیری از این نوشته‌ها تحلیلی ارائه نداده‌اند. عباسی (۱۳۹۸) با استفاده از تصویرشناسی مشاغل، مناسبات خانوادگی و انحرافات جنسی، پوشش، آداب و رسوم، ازدواج، و باورهای خرافی مربوط به زنان را در سفرنامه مقدسی موردبررسی قرار داده و در نتایج آمده است: درمجموع نگاه مقدسی به موضوعات اجتماعی و

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۳۱

زنان عاری از یک‌سونگری است و با ثبت تفاوت‌های فرهنگی مناطق مختلف ایران مشاغل زنان را با رویکرد مثبت برجسته کرده و رویکرد منفی خود را در قالب نفرت، اظهار شگفتی، تمسخر، یا کنایه بازگو کرده است. بیات و دیگران (۱۳۹۷) مقایسه جایگاه اجتماعی زنان دربار و طبقه اشراف شهری جامعه را در سه سفرنامه عصر ناصری: سفرنامه شیل، پولاک، و ناصرالدین‌شاه با روش توصیفی - تحلیلی موردپژوهش قرار داده‌اند و اخلاق مردم، حاکمیت فرهنگ مردسالاری، تعدد زوجات، اهمیت فرزند پسر، خرافات، سرگرمی، و تفریحات زنان ایران با زنان اروپایی قیاس شده‌اند. در نتایج آمده که دیدگاه آنان نسبت به جایگاه اجتماعی زنان در دوره قاجار براساس تحولاتی بوده که در وضعیت زنان اروپایی شکل گرفته بود. آریامنش و میری (۱۳۹۵) در «نگاهی انتقادی از منظر جامعه‌شناسی تاریخی به مقوله شرق‌شناسی (مطالعه موردی: آثار و فعالیت‌های سیاسی رابرت چارلز زاینر)» با تعریفی از ایران‌شناس و ایران‌شناسی به گونه‌شناسی ایران‌شناسان پرداخته‌اند و در ادامه به زندگی، آثار، و نقش سیاسی رابرت چارلز زاینر در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ می‌پردازند. پناهی و محمدزاده (۱۳۹۵) با روش توصیفی - تحلیلی «تصویر زن ایرانی در سفرنامه‌های فرانسویان از اوایل دوره قاجار تا انقلاب مشروطه براساس نظریه بازنمایی استوارت هال» را بررسی کرده‌اند. در نتایج آمده دو نگرش کلی از این سفرنامه‌ها قابل استنباط است: نگرش تحسین‌آمیز و دیگری نگاه شرق‌شناسانه به زن ایرانی. نگاه نخست، بیش‌تر مثبت و نگاه دوم تاحدودی منفی است و هرچند سیاحان فرانسوی در سفرنامه‌هایشان زن ایرانی را از جهات متعددی موردتوجه قرار داده‌اند، توصیف‌های آنان باتوجه به محدودیت‌هایشان در مطالعه زنان جامع بوده، ولی در بازنمایی این مؤلفه‌ها چندان موفق عمل نکرده‌اند. علیزاده بیرجندی و ناصری (۱۳۹۴) با روش توصیفی - تحلیلی به «مشارکت‌های اقتصادی زنان شهری قاجار با تکیه بر گزارش سیاحان خارجی» پرداخته‌اند. در نتایج آمده: گزارش‌ها ضمن اشاره به محدودیت‌های زنان ایران از قبیل آمریت مردان، حضور زنان در اندرونی خانه‌ها، و حضور کم‌رنگ آنان در جامعه به فعالیت‌های اقتصادی آنان نیز اشاره کرده‌اند. هم‌چنین زنان شهری، روستایی، و عشایری براساس موقعیت، تجربیات، و توانمندی‌هایشان در عرصه اقتصادی فعالیت داشته‌اند و زنان شهری تحت‌تأثیر افکار نوگرایی حوزه فعالیت اقتصادی خود را گسترش داده‌اند. فصیحی‌زاده (۱۳۹۴) در «زن ایرانی از دید سفرنامه‌نویسان خارجی دوره قاجار» جایگاه اجتماعی، ازدواج، و وضعیت اشتغال زنان را موردبررسی قرار داده و در نتایج آمده است: زنان ایران، به‌جز قبایل چادرنشین، از جایگاه و اعتبار خاصی برخوردار نبودند. رایس (۱۳۸۳) در اثری با عنوان *زنان ایرانی و*

راه‌ورسم زندگی آنان به زنان ایرانی و محیط پیرامون آنان، ترسیم شخصیت، قلمرو و قدرت، و شیوه‌های انجام امور آنان پرداخته و بیان می‌کند که در ایران هرآنچه مربوط به زنان است، جایی با کاستی روبه‌رو می‌شود و تغییر این وضع را در امر آموزش زنان می‌داند. بابایی (۱۳۹۸) ارمغان مدرنیته برای زنان لرستانی را در «تغییر نقش اجتماعی و اقتصادی زنان در استان لرستان در دوران معاصر» موردبررسی قرار داده و یافته‌ها حاکی از تغییر نقش‌های زنان در لرستان بوده و زنان در جامعه سستی لرستان در ابعاد مختلف دارای منزلت و اقتدار بیشتری از وضعیت فعلی بوده‌اند و البته امروزه با افزایش تحصیلات، مشارکت اقتصادی زنان نسبت به سابق در حال پیشرفت است. یوسفوند و دیگران (۱۳۹۷) در «فهم معنایی زن از مدرنیزاسیون در جامعه محلی لرستان»، جایگاه و شأن زنان لرستان را در فرازوفرودهای مدرنیزاسیون نشان می‌دهند. یافته‌ها حاکی از آن است که مدرنیزاسیون در جامعه محلی تابعی از الگوی نوسازی نامتعادل است و می‌توان مهم‌ترین پی‌آمد آن را نامتوازی نتایج، شکست، یا بدفرجامی مدرنیزاسیون در جامعه محلی لرستان دانست. پژوهش‌های پیشین درباره زنان در سفرنامه‌ها نشان می‌دهد که اغلب سیاحان در مناطق شهری حضور داشته‌اند یا مأموریت‌های خاصی چون سفیر، طبابت، و مبلغ‌بودن داشته‌اند. بنابراین، اطلاعات و مشاهدات ارزش‌مندی از زنان شهری، درباری، و طبقه اشراف را بازتاب داده‌اند.

۴. نظریات درباره شیوه زندگی و شاخص‌های آن

«فرهنگ» توصیفی از شیوه زندگی است که معانی و ارزش‌های خاصی را نه تنها در هنر، بلکه در نهادها و رفتار عادی بیان می‌کند. تحلیل فرهنگ از چنین تعریفی، تبیین معانی و ارزش‌های ضمنی و آشکار در یک شیوه زندگی خاص و یک فرهنگ خاص است (Williams 1961: 41). ترجیحات خاص جوامع حاصل جاری‌بودن مفهوم شیوه زندگی بوده است. برای روشن‌شدن مسیر پژوهش و مشخص‌شدن اولویت‌ها در بررسی سفرنامه‌ها، نظریات درباره شیوه زندگی و شاخص‌های آن بیان خواهند شد (جدول ۱). «شیوه زندگی» نزدیک‌ترین واژه به سبک زندگی و کلی‌تر از آن و عموماً به معنای چهارچوب کلان زندگی است. آدلر (Adler) نخستین کسی بود که از دیدگاه روان‌شناختی به تعریف شیوه زندگی پرداخت و بر شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی تأکید داشت. «طی فرایند اجتماعی‌شدن انسان ویژگی‌های رفتاری خاص موردپذیرش جامعه را فرامی‌گیرد و از طریق تربیت در خود تحکیم می‌کند» (Calhoun et al. 1994: 269). جامعه‌شناسان غالباً با دیدگاه آدلر مبنی بر «فردی‌بودن شیوه زندگی» موافق نبودند.

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۳۳

امروزه گروهی از صاحب نظران با دیدگاهی متعادل تر شیوه زندگی را پدیده‌ای اجتماعی می‌دانند و آن را در دو سطح فردی و جمعی مورد مطالعه قرار می‌دهند (Veal 2000: 4, Bell and 3: Hollows 2006). بعدها نظریه پردازان متأخر چون بوردیو (Bourdieu) و گیدنز (Giddens) تحلیل‌های تخصصی‌تری در این موضوع ارائه کردند. گیدنز قدرت انتخاب یا به عبارتی عقلانیت مدرن را مهم‌ترین ویژگی شاخص‌های شیوه زندگی می‌داند. ویلن (Veblen) به شاکله نمایشی زندگی و عادات زندگی توجه دارد. عبارت «شیوه زندگی»، که ماکس سور (Max Sorre) به کار می‌برد، تمام جنبه‌های فرهنگی، مادی، معنوی، و اجتماعی را، که بر فرم تأثیر می‌گذارند، شامل می‌شود. ردفیلد (Redfield) محتوای اجتماعی - فرهنگی شیوه زندگی را چنین توضیح می‌دهد:

- فرهنگ: مجموعه اندیشه‌ها، نهادها، و فعالیت‌های قراردادی و پذیرفته شده یک ملت.
- اخلاق: مفهوم سازمان یافته از بایدها.
- جهان بینی: شیوه دیدن جهان، خاص یک قوم.
- خصوصیت ملی: شخصیت یک قوم یا انسان‌هایی که به طور معمول در اجتماع ظاهر می‌شوند (Redfield 1953: 85).

با مقایسه تعاریف می‌توان دریافت که شیوه زندگی و شاخص‌های آن همه کنش‌ها و رفتارهای فرد و تعاملات و ارتباطات وی با محیط پیرامون و دیگران و به طور کلی محیط اجتماعی اطراف را، که معمولاً قابل مشاهده، توصیف، و اندازه گیری است، شامل می‌شود. بنابراین، شیوه زندگی همه جنبه‌های عینی، مشهود، و ملموس فرهنگ و نظام ارزشی جامعه را در بر می‌گیرد. جامع و مانع بودن این مفهوم موجب عدم دست‌یابی به تعریف تغییرناپذیری از آن شده است.

نه تنها در درون رشته‌های مختلف علوم انسانی و اجتماعی، بلکه در جامعه‌شناسی نیز برداشت‌های متفاوتی از شیوه زندگی وجود دارد. سه دلیل اصلی برای تعدد تعاریف قابل ذکر است: دلیل اول، از دریچه جامعه‌شناسی معرفت به موضوع نگاه می‌کند و تغییر شرایط اجتماعی را بر تعدد تعاریف به مثابه نوعی شناخت مؤثر می‌داند. دلیل دوم، چندپارگی، تخصصی شدن، و محدود شدن قلمرو موضوعی علوم است که به صورت شتابانی به وقوع پیوسته است. سومین، تفاوت در دیدگاه‌های نظری درون هر یک از رشته‌هاست (حسنی و دیگران ۱۳۹۶: ۳۷).

جدول ۱. نظریات درباره شیوه زندگی و شاخص‌های آن

نظریه پردازان	نظریات درباره شیوه زندگی	شاخص‌های شناخت شیوه زندگی
آدلر	انسان‌ها را نمی‌توان به انواع تقسیم کرد. هر انسان شیوه زندگی فردی خود را دارد که براساس غلبه بر یک رشته‌حقارت‌ها تشکیل می‌شود و بر جنبه‌های ذهنی و درونی تمرکز دارد و حاصل خوی‌ها و منش‌های فرد است (Adler 1997: 48).	شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی: فرهنگ و هرآنچه بر جنبه‌های ذهنی و درونی شخص دلالت دارند.
زیمل (Simmel)	شیوه زندگی عینیت‌بخشی به تلاش‌های انسان برای یافتن ارزش‌های بنیادین یا دستیابی به فردیت و یگانگی برتر خود و شناساندن آن به دیگران است (Simmel 1990: 436).	نظریاتی که بر رفتارها و فعالیت‌های عینی تمرکز داشته‌اند و نمود خارجی ذهنیات و باورها رفتارهای عینی هستند. به عبارتی، شیوه زندگی را می‌توان صرفاً براساس فعالیت‌ها و رفتارها بررسی کرد. مؤلفه‌هایی چون نوع تغذیه، سرپناه و معماری، گذراندن اوقات فراغت و تفریحات، پوشاک و نحوه لباس‌پوشیدن، تعامل با دیگران، ارزش‌های خانوادگی و اجتماعی، و خودآرایی.
بورديو	شیوه زندگی مجموعه‌ای از فعالیت‌های نظام‌مند است که ناشی از ذوق و سلیقه فردی هستند و بیش‌تر جنبه عینی و بیرونی دارند و به‌صورت نمادین به فرد هویت می‌بخشند و موجب تمایز قشرهای مختلف اجتماعی می‌شوند (Bourdieu 1984: 174-176).	
مک‌کی	شیوه زندگی الگویی برخاسته از ارزش‌ها و باورهای مشترک یک گروه یا جامعه است که به‌صورت رفتارهای مشترک جلوه‌گر می‌شود (Mckee 1969: 81)	
کلاکھون	شیوه زندگی مجموعه‌ها یا الگوهای خودآگاه و تکامل‌یافته ترجیحات فردی در رفتار است.	
وبلن، وبر (Weber)، و گیدنز	هر سه جنبه‌های نظریه‌پردازان گروه اول و دوم را لحاظ کرده‌اند و شیوه زندگی را شامل جنبه‌های عینی، یعنی رفتارها و فعالیت‌ها و همچنین ذهنی یعنی ارزش‌ها و نگرش‌های افراد و اجتماعات می‌دانند.	نظام‌ها و ساختارهای زندگی فردی، اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی: مؤلفه‌هایی چون نوع و سکونتگاه، وسایل حمل‌ونقل، شیوه گذراندن اوقات فراغت و تفریح، تعامل با خود و دیگران و با محیط پیرامون، آزادی، کیش، تولیدات و فرهنگ مصرف، کار و تلاش، توزیع قدرت و سایر.
ماکس سور	شیوه زندگی تمام جنبه‌های فرهنگی، مادی، معنوی، و اجتماعی را که بر فرم تأثیرگذارند شامل می‌شود.	

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۳۵

۵. شیوه زندگی زنان و مردان لرستان: بحث در یافته‌ها

شناخت شیوه زندگی زنان در درک جایگاه اجتماعی، خانوادگی، و چگونگی نگرش جامعه به آن‌ها نقش مهمی ایفا می‌کند. پژوهش درباره شیوه زندگی زنان لرستان بدون در نظر گرفتن شیوه زندگی مردان کامل نخواهد بود و میان این دو ارتباط متقابل وجود دارد. بنابراین، سفرنامه‌ها با محوریت درک چگونگی شیوه زندگی زنان و در مواردی مردان لرستان مورد بررسی قرار خواهند گرفت که حاصل آن درک جایگاه خانوادگی و اجتماعی زنان لرستان و نیز چگونگی نگرش سیاحان به وضعیت آنان خواهد بود.

۱.۵ بازتاب ساختار سیاسی و اجتماعی جامعه در شیوه زندگی

نظام سیاسی و اجتماعی حاکم بر لرستان نظامی فئودال برپایه دسته‌بندی ایلی و قبیله‌ای است که یک‌جاشدن قدرت را در پی ندارد، بلکه به سبب هم‌چشمی که در میان ایل‌ها یا در میان بزرگان یک ایل پدید می‌آید، زمینه پراکندگی را فراهم می‌آورد. طوایف پیش‌کوه برخلاف آن‌چه در بختیاری معمول است، دارای یک خان نیستند. امور هر طایفه را چهار یا پنج نفر از بزرگان اداره می‌کنند و در مورد تصمیم‌گیری این بزرگان به‌طور مساوی در بحث و اظهار نظر شرکت می‌کنند. این سیستم در میان سایر ممالک آسیا فوق‌العاده نادر است. سیستم سیاسی این طوایف لر بیش‌تر به نظام جمهوری می‌ماند تا سیستم فئودالی بزرگ مالکی، اما در پشت‌کوه، والی تمام قدرت شاهانه اجدادش را حفظ کرده است (راولینسون ۱۳۶۲: ۱۵۴).

سیستم سیاسی مشابه جمهوری و عدم تمرکز قدرت، تقسیم قدرت و درعین حال هم‌بستگی اجتماعی (همان؛ بیشوپ ۱۳۷۵: ۵۲)، خودسر و آزاد بودن و عدم اطاعت از حکومت مرکزی؛ اداره جامعه با مقررات و معیارهای اجتماعی (ظل السلطان ۱۳۶۸: ۶۰۴؛ فوریه ۱۳۸۵: ۲۶۸؛ استارک ۱۳۶۴: ۹)، و خوش‌بودن و درعین حال انضباط و فرمان‌برداری آنان در زندگی اجتماعی (کرزن ۱۳۷۳: ۳۴۰) از ویژگی‌های شیوه زندگی آن مردمان است و بازتاب آن‌ها را در ساختار خانواده و شیوه زندگی زنان می‌توان مورد پی‌گیری قرار داد.

۲.۵ میزان تابعیت زنان و نقش آنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و اجتماعی

عوامل بسیاری موجب تابعیت زنان و فرودستی آنان می‌شود، برخی از آن‌ها شامل مسائل اقتصادی و ارتباط متقابل شیوه زندگی مردان و زنان، دیدگاه‌های قومیتی، و تعریف جامعه از

جنسیت و مقام زن‌اند. در ادامه در گزارش‌های برجای‌مانده به این موارد پرداخته می‌شود و موردتحلیل قرار خواهند گرفت.

۱.۲.۵ مسائل اقتصادی و ارتباط متقابل شیوه زندگی مردان و زنان

فعالیت‌های اقتصادی که در گزارش‌ها ثبت شده است به این شرح‌اند: تهیه سیاه‌چادر و ساختن انواع یراق اسب (راولینسون ۱۳۶۲: ۱۵۵)؛ پشم‌چینی، پشم‌شویی، پشم‌ریسی، رنگ‌رزی، قالی‌بافی، تهیه زیراندازهای نمدی، پوشش‌های نمدی مخصوص اسب‌ها، پارچه‌بافی، خیاطی، و خورجین‌دوزی (دوبد ۱۳۶۲: ۱۷۸؛ سیاح محلاتی ۱۳۴۶: ۲۳۵؛ بیشوپ ۱۳۷۵: ۵۲؛ استارک: ۴۳)؛ تهیه هیزم و زغال، ساخت چق، تهیه و فروش پوست سمور، محصولات باغی و انواع کشمش، و تهیه میوه‌های خشک (دوبد ۱۳۶۲: ۱۶۵؛ افشار ۱۳۸۲: ۱۴۳؛ سیاح محلاتی ۱۳۴۶: ۲۳۵؛ کرزن ۱۳۷۳: ۳۳۹؛ بیشوپ ۱۳۷۵: ۵۲؛ ویلسون ۱۳۴۷: ۳۰۰)؛ تولید گوشت گوسفند و بز، پنیر، کره، روغن حیوانی، دوغ، کشک، ماست، و پرورش قاطر (دوبد ۱۳۶۲: ۱۸۱؛ سیاح محلاتی ۱۳۴۶: ۲۳۵؛ کرزن ۱۳۷۳: ۳۳۹؛ بیشوپ ۱۳۷۵: ۵۲)؛ کشت صیفی‌جات، گندم و برنج، ذرت، حبوبات، شکار بلدرچین، تیهو، کبک، شکار بز کوهی و آهو، استخراج سرب، و تهیه مهمات (افشار ۱۳۸۲: ۱۴۳؛ سیاح محلاتی ۱۳۴۶: ۲۳۵؛ بیشوپ ۱۳۷۵: ۵۲؛ همدانی: ۱۴۷)؛ تهیه مازو از درختان بلوط و کتیرا (ویلسون ۱۳۴۷: ۳۰۰)؛ پخت انواع نان محلی برای مصرف خانواده و فروش (نجم‌الدوله: ۶۳).

در بین ایلات اکثر کارها را زنان انجام می‌دهند. برخی از امور کشاورزی و انبارکردن غلات و بافندگی و ریسندگی را نیز به‌عهده دارند. مردان کارهایی مانند شخم‌زدن، دروکردن، هیزم‌کنی و تهیه زغال، چوپانی و گله‌داری، و دفاع از اموال و خانواده را درمقابل دشمن به‌عهده دارند. چادر سیاه و یراق اسب، که لرستان به داشتن بهترین نوع آن شهرت دارد، توسط زنان تهیه می‌شود (راولینسون ۱۳۶۲: ۱۵۵).

دوبد به تقسیم‌کار در طبخ خوراک اشاره می‌کند: «زنان فوراً به طبخ برنج مشغول شدند، درحالی‌که رئیس خانواده - مرد - بره‌ای را کشت و برای کباب آماده کرد». او از قالی‌بافی به‌عنوان فعالیت اوقات فراغت زنان، که بخشی از درآمد آنان را نیز تشکیل می‌دهد، یاد می‌کند (دوبد ۱۳۶۲: ۱۴۵، ۱۵۴).

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۳۷

آنان - زنان لرستان - زندگی مشقت‌باری دارند. دوشیدن شیر گاو و گوسفند با ایشان است. ماست را در کیسه خشک می‌کنند و از شیر هم کره می‌گیرند و در نصب و پیاده کردن چادرها کمک می‌نمایند و فرش می‌بافند و با موی بز چادر می‌سازند. مردها نیز مانند زن‌ها زندگی آسانی ندارند، اما از آسایش بیش‌تری برخوردارند. کشت و کار می‌کنند. خرمن می‌کوبند و به قطع اشجار می‌پردازند. اگر فرصتی هم پیش آید جلو چادر با حالتی خوش و بی‌غم چاق و قلیان می‌کشند (کرزن ۱۳۷۳: ۳۴۱).

استارک به برافروختن آتش تژگاه^۳ برای تهیه چای و صبحانه، تهیه خمیر و پختن نان، آوردن آب از چشمه، پشم‌ریسی، قالی‌بافی، آذینه‌دوزی^۴ توسط زنان، و نیز به پختن نان و غذا و دم کردن چای توسط مردان بومی همراهش در سفر اشاره کرده است (استارک ۱۳۶۴: ۱۲، ۹۰، ۹۹، ۱۱۵، و ۱۱۶).

بسیاری از مردان لرستان اوقاتی از سال را خارج از شهر یا محل زندگی خود به دلایلی چون تجارت، کشاورزی، کوچ، تولید برخی اقلام درآمدزا، و شرکت در جنگ‌ها به‌سر می‌برده‌اند، لذا تصمیم‌گیری‌ها و سایر امور به‌عهده زنان بوده و این مورد را می‌توان از گزارش ادموندز استنباط کرد:

گفته می‌شود هرگاه زن لری مشتاق بازگشت شوهرش به خانه باشد، طلسمی را که روی آن دعا نوشته شده به یک نعل اسب وصل می‌کند و آن را در آتش می‌اندازد. امروز هنگامی که حسین خان بیرانوند مجلس را باعجله به قصد بازگشت به خانه ترک گفت، حضار به صورت بی‌ادبانه‌ای از تصمیم او در رابطه با چنین طلسمی سخن گفتند (ادموندز ۱۳۶۲: ۱۲۲).

باتوجه به گزارش‌ها، نظام اقتصادی و شیوه زندگی مردمان لرستان، به‌خصوص زنان، بیان‌کننده نوعی آمیختگی میان فعالیت‌های روزانه و اشتغال آنان بوده است و ازطرفی حجم بالایی از تولیدات درآمدزا را زنان به‌عهده داشته‌اند. درعین حال، تولید بسیاری از محصولات نیز به فعالیت‌های مشترک زنان و مردان نیازمند بوده است. این همکاری در عین تقسیم کار موجب برقراری تعادل نسبی قدرت بین هر دو جنس می‌شده و نوعی هم‌بستگی را نیز به‌دنبال داشته و ازطرفی موجب افزایش نقش زنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و امور اجتماعی بوده و در بسیاری موارد به اختیار تقریباً کامل دختران و زنان بر دارایی‌ها و درآمدهای خود منجر می‌شده است.

تصویر ۳. پخت نان (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159665664)

تصویر ۲. مشک‌زنی و تهیهٔ دوغ و کره (هارلی ۱۲۹۹ ش) آرشیو
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159664547)

تصویر ۱. زنان ایلات در حال مشک‌زنی
امیرخان جلیل‌الدوله قاجار (۱۲۷۹ ش)،
آرشیو کاخ‌موزه گلستان.

تصویر ۶. پشم‌ریسی (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159663890)

تصویر ۵. همکاری در دوشیدن شیر دام‌ها (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159618761)

تصویر ۴. پخت نان (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159665543)

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۳۹

تصویر ۹. شست و شو در رودخانه خرم آباد
(هارلی ۱۲۹۹ ش)
آرشیو کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159635262)

تصویر ۸. تأمین آب توسط زنان از چشمه (هارلی ۱۲۹۹ ش)
آرشیو کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159631783)

تصویر ۷. پشم ریزی (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159665383)

تصویر ۱۲. شستن پشم توسط زنان (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159664014)

تصویر ۱۱. پشم چینی (هارلی ۱۲۹۹ ش)
آرشیو کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159621881)

تصویر ۱۰. پشم شویی زنان و مردان (هارلی ۱۲۹۹ ش)
کتابخانه ملی استرالیا
(nla.obj-159619008)

۲.۲.۵ دیدگاه‌های قومیتی و تعریف جامعه از جنسیت و مقام زن

جوامع مختلف جایگاه جنسیتی و جنسیت را متنوع و حتی متضاد تعریف می‌کنند که در تعریف جایگاه و مقام زنان نقش مهمی دارد. استارک در گزارش‌هایش دیدگاه‌های متفاوت مردان به زنان را بازتاب داده است. برخی از این گزارش‌ها به توجه مردان به نوع تغذیه زنان اشاره دارند:

علی‌داد در گودال کوچکی آتش روشن کرد. پس از درست کردن خمیر نان پختند. شاه‌رضا برای قوطی‌های ساردین شروع به جست‌وجوی خورجین کرد. به او گفتم از این‌پس وقتی در بیابان‌ها و جاهای دور از آبادی مسافرت می‌کنیم بایستی حتماً جوجه کشته یا زنده‌ای با خودمان بیاوریم. هر سه نفر تأیید کردند و گفتند ما هم معتقدیم باتوجه به ظرافت جسم زنان وجود این غذاها برای آنان امری ضروری و منطقی است (استارک ۱۳۶۴: ۹۰).

او همچنین از تفاوت دیدگاه مردان در لزوم پذیرفتن تصمیمات زنان سخن گفته:

پیش‌نهاد کردم ناهار را در بلندترین نقطه کوه بخوریم به احساسات علی‌داد برخورد. او مردی ستیزه‌جو بود که درباره مقام زنان به‌طور کلی نظراتی افراطی داشت. علی‌داد نگاه به‌طرف شاه‌رضا کرد. معذالک شاه‌رضا می‌دانست وقتی زنی تصمیمی می‌گیرد چه باید کرد و با پیش‌نهاد من موافقت کرد (همان: ۱۰۲).

استارک در خاطراتش دشمنی راه‌نمایش «کرم» از اهالی لرستان را با مردم هرسین شرح می‌دهد که می‌توان دیدگاه کرم درباره زنان را دریافت: «ده سال پیش من با زنی هرسینی ازدواج کردم و در آن شهر اقامت داشتم، نزاعی درگرفت و یک نفر را به ضرب گلوله کشتم. البته حق با من بود». سپس، به ماجرای محاصره خانه‌اش توسط اهالی هرسین می‌پردازد و از همکاری همسرش در تیراندازی به محاصره‌کنندگان و نجات وی سخن گفته:

از آن موقع تاکنون به هرسین مراجعه نکرده‌ام. پرسیدم با زنت چه‌کار کردی؟ امیدوارم باتوجه به کار او و مفیدبودنش او را با خود همراه آورده باشی. گفت: بعدها کسانی را به دنبالش فرستادم و او را آوردند، هنوز همسر من است. سپس به‌عنوان حقیقتی مسلم اضافه کرد که او مرا نجات داد و به‌اندازه مردی ارزش دارد (همان: ۶۵، ۶۶).

همچنین، به جایگاه زنان در جامعه لرستان اشاره داشته:

بعد از ناهار کریم‌خان ما را ترک کرد. در قسمت دیگر خانه، مادرش را در میان خدمه جای داده بود. مادر کریم‌خان، به‌نام عنبربانو، کلفت سیدمهدی‌خان پدر کریم‌خان بوده و

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۴۱

اعتبار زیادی در میان زنان ندارد. در لرستان «زن» مقامی ارجمند داشته و خان‌های عمده لرستان چنانچه مادر نام‌آوری داشته‌اند به نام مادر مشهور شده‌اند (همان: ۲۶).

۳.۵ تسلط و بهره‌مندی زنان از منابع قدرت (استقلال مالی، قدرت تصمیم‌گیری و مدیریت، تسلط بر فضاهای زندگی)

از انگیزه‌های فعالیت‌های زنان می‌توان به کسب درآمد، بالابردن رفاه و توان اقتصادی خانواده، ارتقای جایگاه خانوادگی و اجتماعی خود و شوهر، و افزایش نقش خود در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و اجتماعی اشاره کرد. درآمدی که تسلط زنان بر منابع قدرت را بازتاب داده‌اند، آورده خواهند شد. از بزرگانی که ظل‌السلطان برای آزادی او وثیقه خواسته بود، میر تیمور بود:

وی نخست در خرم‌آباد به تکاپو افتاد، شاید دو هزار تومان از سرمایه‌داران خرم‌آباد قرض کند. در آن اوقات (۱۲۵۷ شمسی) دو هزار تومان وجه بسیار کلانی بود و کمتر اشخاصی یافت می‌شدند که این مبلغ را بدون هیچ‌گونه وثیقه‌ای به میر تیمورخان وام بدهند. وی از تهیه این وجه مأیوس گردید و از طرفی مظفرالملک به وی اجازه خروج از شهر را نداده بود که این وجه را از طایفه خود بگیرد. ناگزیر زن و بچه خود را نزد «آغاسلطان»، زوجه مهرعلی‌خان، که به‌عنوان زنی ثروتمند شناخته شده بود، فرستاد. آغاسلطان که بانویی بلندنظر و شایسته بود، بی‌درنگ [شوهر وی با میر تیمورخان دشمنی دیرینه داشت] زینت‌آلات خود را به زوجه میر تیمور داد و پیغام داد چون شخصاً چنین پولی را حاضر ندارد، لذا این اشیا، که بهایشان چند برابر دو هزار تومان است، نزد شما می‌فرستم که نزد یکی از سرمایه‌داران خرم‌آباد فرو گذاشته و پول مورداحتیاج را قرض کنید (والی‌زاده معجزی ۱۳۸۰: ۲۴۲).

یکی از نکات قابل توجه دشمنی دیرینه بین شوهر آغاسلطان و میر تیمورخان است که باوجود این دشمنی آغاسلطان با اقدام خود آزادی میر تیمورخان را امکان‌پذیر کرد و در این عمل از هر حیث دارای استقلال کامل بود. ادموندز به خرید باغی توسط مادر مهرعلی‌خان اشاره کرده است:

گفت‌وگو با خنده و شوخی توأم بود و مخصوصاً به باغی که مادر مهرعلی‌خان در نواحی منگهر خریده بود مربوط می‌شد. از زمان خریداری آن باغ تاکنون مناسبات خوانین سگوند با خوانین میر خوب نبوده، ولی به‌هرحال انجام آن معامله هوشیاری این زن را به ثبوت می‌رساند (ادموندز ۱۳۶۲: ۷۰).

لایارد به ریاست قلعه توسط همسر محمدتقی خان بختیاری اشاره می‌کند: «در غیاب محمدتقی خان، خاتون جان‌خانم فرمان‌دهی قلعه را به‌عهده دارد. وی دختر یکی از خوانین لرستان است» (لایارد ۱۳۶۷: ۱۶۰). شیوه زندگی زنان لرستان اعم از ایلات، روستایی، و شهرنشین در گزارش‌های استارک بازتاب داشته است. وی به مدیریت خانه و قلعه در غیاب خان‌ها توسط همسر و به مناسبات خانوادگی زنان و تعامل آنان با خودش، استقلال مالی، و تسلط آنان بر فضاها و زندگی پرداخته است:

در غیاب خان، زنش خانه و قلعه را اداره می‌کرد؛ مانند ملکه‌ای می‌خرامید، درعین حال هیچ‌یک از آثار فروتنی بانوان ایرانی در او دیده نمی‌شد. مرا در کنار خود جای داد، در آغوشم کشید و گفت: خواهرش هستم. تمام این مدت پسرعموها، عموها، عمه‌ها، برادران، و دامادها به‌صورت نیم‌دایره‌ای در مقابل تژگانه نشسته، منتظر بودند تعارفات زنانه تمام شود (استارک ۱۳۶۴: ۹، ۱۲).

وی به ملاقات خود با خانواده دیگری پرداخته است:

به خانه کریم خان برادر مهرعلی خان^۵ رسیدیم. کریم خان در منزل بود. وقتی رسیدیم، دو خانم خانه که یکی همسر و دیگری مادرزنش بود مشغول استحمام بودند. معلوم شد پیام‌های مکررش برای گرفتن کلید بهترین اتاق پذیرایی و اظهار این مطلب که ما گرسنه‌ایم، کوچک‌ترین اثری در آن‌ها ندارد. در حدود دو ساعت دیگر طول کشید و من و میزبانم داشتیم از گرسنگی غش می‌کردیم. ما مقابل یک‌دیگر روی فرش در دومین اتاق مناسب خانه نشسته بودیم. کریم خان سری تکان داد و گفت: خانم ببین در لرستان با مردها چگونه رفتار می‌شود؟ می‌خواستم با ذکر این مطلب که در دیگر نقاط دنیا هم وقوع چنین رفتاری همیشه محتمل است او را آرام کنم. پیام‌های دیگری هم که برای خانم‌های متهم فرستاده شد، بلااثر بود. حدود ساعت چهار بعدازظهر آمدند. اندکی بعد سفره پهن شد. کریم خان ضمن صرف غذا مرتباً زیر لب غرغر می‌کرد، اما لحن غرغرش با اعتماد به نفس توأم نبود. تصور می‌کنم دلیل این حالت وجود پیوند محکمی بود که این دو زن علیه او داشتند. مادرزن آشکارا حالت خطرناکی به خود گرفته و رفتارش تهدیدآمیز و آمرانه بود و نشان می‌داد دارای درآمد مستقلی است. گفت نخستین شوهرش قبل از این که خود را از دستش رها سازد، مرتباً او را کتک می‌زده، من نمی‌توانستم در دل خود از تحسین چنین مرد شجاعی که قادر بوده با او چنین رفتاری داشته باشد، خودداری کنم (همان: ۲۵).

هم‌چنین بیان می‌کند:

در ایران زن به قدری فاقد اهمیت است که اگر مرتکب حماقتی شود، خودش مسئولیتی ندارد، بلکه خانواده‌اش مسئول است. فعلاً خانواده من حاجی راهنما و هم‌راهان لرم بودند

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۴۳

که بدون سرزنش و اعتراضی نسبت به من در برابر تندی و خشونت مأمور تعظیم کردند و پوزش خواستند (همان: ۳۰).

باتوجه به موارد ذکر شده، به نظر نمی‌رسد این رفتار مردان ناشی از فاقد اهمیت بودن زنان باشد. شکایت میرزا محمد مستوفی لرستان از نظام السلطنه در سال ۱۲۹۵ ش نیز حاوی نکات قابل تأملی است:

امین مالیه، که شش ماه قبل از مرکز به خرم‌آباد آمده، برای حصول مقاصدش تعلیماتی به او [نظام السلطنه] حالی کرده، زنی که داخل شهر شد، شاهی بگیرند و هروقت خارج شد هم شاهی [بگیرند]. تهیه اطعمه و اقمشه و آذوقه طوایف و شهر به عهده زنان است، امین مالیه نظر به فایده خودش، در سر هر گذر ژاندارم مستحفظ قرار داده غالباً زن‌های محترم خان‌های لرستانی که سوار مادیان هزارتومانی بوده به شهر بیایند و ده روز دیگر بروند. جلو مخدرات محترم را ژاندارم گرفته از مادیان پیاده‌اش کرده برای ده شاهی و او را به اداره مالیه می‌برد که مالیه خودش به شخصه بلیت بدهد. روزی پنجاه زن محترمه و زن‌های طوایف در دست ژاندارم‌ها به اداره برده و دو ساعت سه ساعت در دست اجزای مالیه برای ده شاهی توقیف بوده (قاسمی ۱۳۹۰: ۱۷۹).

گزارش به دریافت مبلغی از زنان خرم‌آباد و نیز زنان عشایر و روستا، که به خرم‌آباد در آمد و شد بوده‌اند، اشاره دارد. علاوه بر منفعت طلبی مالیه، میزان حضور زنان در اجتماع و انجام بخشی از فعالیت‌های روزانه آنان در خارج از خانه و استقلال نسبی مالی آنان را می‌توان دریافت. به اقامت موقت زنان عشایر در شهر خرم‌آباد نیز اشاره شده است که براساس منابع در خانه اقوام و بستگان اقامت داشته یا دارای خانه شخصی بوده‌اند و همین مراودات اجتماعی میان زنان عشایر، روستا، و شهری سبب تأثیر متقابل اخلاقیات آنان بر یک‌دیگر بوده تاجایی که برخی هنرها مانند فرش‌بافی را زنان شهری از زنان روستایی و عشایر یاد گرفته و جاجیم‌بافی را زنان عشایر از زنان شهری و روستایی آموخته بودند. در شکایت سال ۱۳۲۰ از تصرف عدوانی هنگ ۱۳ ارتش به نخست‌وزیر، از زنانی نام‌برده شده که مالک بخشی از اراضی کشاورزی و باغات اطراف خرم‌آباد بوده‌اند (همان: ۲۷۷).

۴.۵ حضور اجتماعی زنان، بازتاب ویژگی‌های اخلاقی و آزادی‌های اجتماعی

اغلب گزارش‌های سیاحان در لرستان به زنان غیرشهری اشاره داشته‌اند. برخی از عشایر و روستاییان در خرم‌آباد دارای سکونت موقت یا دائمی بوده‌اند و با اهالی شهر پیوندهای

خویشاوندی داشته‌اند. بنابراین، ویژگی‌های اخلاقی زنان عشایر، روستا، و شهرنشین بر یک‌دیگر تأثیرگذار بوده است. گزارش‌ها به اهل معاشرت و اجتماعی‌بودن زنان، تعامل آنان با آشنایان و بیگانگان، بی‌پرده صحبت‌کردن و رُک‌گویی، و جسارت و مسلط‌بودن برخی زنان به تیراندازی و سوارکاری اشاره داشته‌اند.

۱.۴.۵ اهل معاشرت و اجتماعی‌بودن: تعامل با آشنایان، اقوام، و بیگانگان

چگونگی تعامل با خود، تعامل با دیگران اعم از خانواده، آشنایان، و بیگانگان بازتاب میزان اجتماعی‌بودن انسان‌هاست. لایارد به ویژگی‌های همسر محمدتقی‌خان بختیاری اشاره کرده: بالا بودن جایگاه وی، اجتماعی و اهل معاشرت‌بودن و شرکت در مباحث و تصمیم‌گیری‌های خاندان، ریاست و مدیریت قلعه در غیاب شوهرش.

خاتون‌جان‌خانم سوگلی و همسر بزرگ محمدتقی‌خان و مادر سه فرزند وی بود. محمدتقی‌خان شخصاً یک مسلمان به تمام معنی و در مسائل مذهبی بسیار دقیق و سخت‌گیر بود. من برخلاف آداب حرم اجازه داشتم با خاتون‌جان‌خانم به صرف غذا پردازم. به همین مناسبت گاهی محمدتقی‌خان به شوخی مرا سرزنش می‌کرد که آداب و رسوم اروپایی را وارد «اندرون» او کرده‌ام. وی دختر یکی از خوانین لرستان، خانمی صاحب مرتبت و متشخص و شایسته این همه عزت و احترام بود (لایارد ۱۳۶۷: ۹۴، ۹۵).

در غیاب محمدتقی‌خان فرمان‌دهی قلعه را به‌عهده داشت (همان: ۱۶۰). وی از خاتون‌جان‌خانم به‌عنوان زنی مهربان که اجازه داده با او و خان در اندرونی زندگی کند و از دوران بیماری خود، که تحت پرستاری‌های مادرانه وی بوده، یاد کرده است (همان: ۹۴). سیاحان به تسامح و گاهی تعصب، مهمان‌نوازی، و نیز اهل معاشرت‌بودن این مردمان اشاره کرده‌اند. دوبد آنان را مردمانی بسیار کنجکاو و حتی گستاخ، کم‌تر خجول، و همیشه آماده خدمت و یاری‌دادن به مسافری که برحسب اتفاق به زندگی آن‌ها وارد می‌شود، یاد کرده است (دوبد ۱۳۶۲: ۱۸۳). عبدالطیف شوشتری آنان را این‌گونه معرفی می‌کند: «بسیاری از مردم آن صحرانشین‌اند، اما غریب‌دوست و به مهمان‌نوازی مشتهر و تولای ائمه اطهار صلوات‌الله علیهم در سرشت آن‌ها مخمر است» (شوشتری ۱۳۶۳: ۱۷۴). لایارد به احترامی که ساکنان این منطقه به سادات داشته‌اند، اشاره می‌کند و از تعصبات دینی میان آنان سخن گفته است (لایارد ۱۳۶۷: ۲۹۱). «مذهب آن‌ها درست معلوم نیست، اکثریت با شیعه است، ولی پیرهای مختص به خود نیز دارند و مزار آن‌ها را مقدس می‌شمارند. آثاری از آداب یهود نیز در میان ایشان مشهود است. علی‌اللهی نیز در میان ایشان دیده می‌شود» (کرزن ۱۳۷۳: ۳۴۱).

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۴۵

در این مدت کم به زبان لری آشنا شده‌ام و با افراد ایلات مختلف لرستان تماس گرفته و مذاکره می‌کنم، مثل همه ایرانی‌ها فوق‌العاده بامحبت و مهربان و مهمان‌نوازند. تنها اشکال این است که چون در دیانت اسلام تعصب کامل به خرج می‌دهند، مرا که فرنگی و پیرو آیین مسیح هستم، نجس می‌دانند و در موقع معاشرت خیلی پرهیز می‌کنند (ویلسون ۱۳۴۷: ۱۸۶).

لرها شیعه هستند. نماز نمی‌خوانند و به نظر می‌رسد بدون این مسائل زندگی را سپری می‌کنند. در بین لرها از تعصبی که مانع تجلی روح مهمان‌نوازی آن‌ها بشود برخلاف بسیاری از روستاییان ایران اثری دیده نمی‌شود و پیروان مذاهب دیگر را اذیت نمی‌کنند. شکایت و گله لرها از ارمنی‌ها و یهودیانی که جرئت می‌کنند و برای خرید و فروش عتیقه وارد این منطقه می‌شوند این است که معمولاً از خوردن و آشامیدن در کاسه‌های آنان امتناع می‌کنند (استارک ۱۳۶۴: ۳۴، ۳۵).

دوبد در گزارش خود آورده:

از مهمان‌نوازی آنان زیاد متعجب نشدم، زیرا قبلاً آگاه شده بودم که لره‌های این منطقه خون‌گرم‌اند. اغلب هنگامی که به چادر ایلایاتی‌ها نزدیک می‌شوی، زنان را می‌بینی که برای مهمان غریبه گیاه خوشبو دود می‌کنند و این نشانه خوش‌آمدگویی است که از صمیم قلب می‌گویند (دوبد ۱۳۶۲: ۱۴۵، ۱۸۳).

از دیدگاه آنان، پذیرایی از مهمان ضروری است و استقبال از مهمان به عهده مردان و زنان خانواده بوده است. لایارد، که به زبان این مردمان آشنا بوده، به وساطت زنان برای آنچه مردان موفق به انجام آن نشده‌اند اشاره می‌کند و آنان را اهل شرکت در مذاکرات و مهمان‌نواز و کم‌تر خجول دانسته است:

در لرستان بودیم، غلامعلی بیگ به‌خاطر این که سکنه سیاه‌چادرها از او استقبال نکردند و شرایط مهمان‌نوازی را به‌جای نیاوردند به سربازانش دستور داد شب را در هوای آزاد بیتوته نماید. اهالی از غلامعلی بیگ عذرخواهی نمودند. زن‌ها و کودکان را فرستادند تا از او بخواهند که آن‌ها را متهم به میهمان‌نوازی نکند. غلامعلی بیگ قبول نمود. هم‌راهان بین چادرها تقسیم شدند و من و سیدابوالحسن مهمان چهار برادر شدیم که به‌طور مجرد و به‌اتفاق خواهر ۱۷ ساله‌شان باهم زندگی می‌کردند. این دختر دارای موها و چشمان سیاه و درعین حال بسیار جذاب و زیبا بود. برخلاف زنان شهری تظاهر به خجالت و کم‌رویی نمی‌کرد و در مذاکرات ما شرکت می‌جست. این خانواده هرچه داشته‌اند به‌دست عمال حکومت لرستان به جبر گرفته شده، به همین خاطر به گرمی از غلامعلی بیگ استقبال

نکرده بودند. اشرفی شامی تهیه کرد و همه با هم تناول نمودیم. او و برادرانش متوجه هویت اروپایی من نشدند (لایارد ۱۳۶۷: ۳۰۰).

وساطت زنان از آن جهت بوده که به حرمت آنان رفع دشمنی و کدورت امکان‌پذیر بوده است. ادموندز به زبان این مردمان آشنا بوده و از گفت‌وگوی خود با یکی از زنان سخن گفته و او را میهمان‌نواز و اهل معاشرت دانسته است:

ملاقاتی می‌گوید خانمی به نام «شکر»، خواهر لطفعلی خان و همسر میرزا، اجازه خواسته مرا ببیند و این حادثه جدیدی است که منتظرش بودم. فردا بعد از صبحانه شکر خانم وارد شد. زنی حدود ۳۵ سال با همان لباس معمول. وقتی وارد شد عصبی بود، ورود مرا خوش آمد گفت. یادآور شد که ورود من برای میرها مایه مسرت است. گفتم از میهمان‌نوازی‌ای که همه نشان دادند کاملاً خشنود و سپاس‌گزارم؛ به‌خصوص این‌که با بانویی شریف ملاقات کردم؛ ما هم مادر و خواهر داریم و اگر به خواست خدا برگردم؛ سؤال خواهند کرد که آیا با زنان و بچه‌ها صحبت کرده‌ام و اگر بگویم نه، بیش از اندازه تعجب می‌کنند. دوست داشتم که این ملاقات طولانی باشد، ولی کاروان منتظر بود (ادموندز ۱۳۶۲: ۸۲).

استارک به قوانین مهمان‌نوازی و مسئولیت آنان درقبال میهمان، صمیمی‌بودن زنان با وی، اهل معاشرت‌بودن آنان با اقوام، دوستان، و میهمانان، البته با حفظ حریم‌های خاص خود، اشاره کرده است: «اگرچه در ابتدای کار با سوءظن برخورد می‌کنند، ولی درقبال مهمان‌نوازی‌های خود انتظار تلافی از میهمان خود ندارند» (استارک ۱۳۶۴: ۹، ۳۵، و ۶۴).

میزبانان به تشییع جنازه رفته بودند. خانم صاحب‌منزل زنی جوان بود که رفتار زنان میان‌سال را داشت. گوشه سربند را باز کرد و کمی چای، که در آن‌جا گره زده بود، بیرون آورد. در حالی چپ‌چراغ را به یک دست داشت با دست دیگر چای دم کرد و به گفت‌وگو با هم‌راه من شاه‌رضا پرداخت (همان: ۱۰۹).

زنان منزل در محلی که مشغول پختن نان بودند مرا صمیمانه صدا زدند. کلثومه دختر جوان خانه، که حدوداً چهارده ساله به‌نظر می‌رسید، قبل از آماده‌شدن غذا آفتابه‌ای برای شست‌وشوی دست‌هایم آورد (همان: ۱۱۳).

پس از شام درباره دفتنه‌های لرستان گفت‌وگو کردیم، افراد قبیله یکی دوتا آمدند. محمود میزبان من و هم‌راهم بود. همسر محمود، که چپ‌چراغی را پس از فراغت از کار روزانه به‌دست گرفته بود، دم در نشسته بود و گاهی در گفت‌وگوها شرکت می‌کرد. درعین حال از نظر رعایت آداب معاشرت سعی داشت که خود را دور نگاه دارد (همان: ۱۱۴).

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۴۷

قوانین مهمان‌نوازی بر این اصل استوار است که آدم تاهنگامی که بر حریم کسی وارد نشده باشد دشمن محسوب می‌شود، وقتی وارد شد میزبانش نه تنها مسئول سلامت اوست، بلکه مسئول پذیرایی از مهمان خود و افراد دیگر قبیله نیز است. ابتدا با سوءظن با آدم روبه‌رو می‌شوند. تدریجاً پس از این که در مورد خودش توضیحاتی داد با او دوستانه برخورد می‌کنند (همان: ۱۰۸).

این مردم تعاریف خاص خود را از غریبه و نامحرم داشته‌اند، چنان که روابط خویشاوندی سببی، همسایه‌بودن، از یک قوم و قبیله بودن، هم‌محله‌ای، و هم‌شهری بودن از مواردی بوده‌اند که نسبت یک غریبه را به آشنا تغییر داده و علاوه بر ایجاد هم‌بستگی اجتماعی موجب افزایش تعاملات اجتماعی نیز می‌شده‌اند.

تصویر ۱۳ و ۱۴. طبابت پزشکان اروپایی و آمریکایی در لرستان (هارلی ۱۲۹۹ ش)

کتاب‌خانه ملی استرالیا

(nla.obj-159621285, nla.obj-159622124)

تصویر ۱۵ و ۱۶. حضور زنان در میدان بزرگ و بازار خرم‌آباد (هارلی ۱۲۹۹ ش)

کتاب‌خانه ملی استرالیا

(nla.obj-159622242, nla.obj-159622368)

۲.۴.۵ بازتاب برخی ویژگی‌های اخلاقی زنان

۱.۲.۴.۵ بی‌پرده صحبت کردن و رک‌گویی زنان

در سفر ناصرالدین‌شاه به لرستان «هنگامی که شاه با کالسکه می‌آمد، یکی از زنان عشایر می‌گوید قبله عالم چرا روی خود را به ما نشان نمی‌دهد؟ آمدیم شاه را ببینیم نه کالسکه را. شاه امر می‌کند اتاق کالسکه را بخوابانند که همه مردم او را به خوبی دیده» (والی‌زاده معجزی ۱۳۸۰: ۲۵۵). استارک به زنانی پرداخته که از آنان خواسته بودند در امر خیاطی نظر دهند. آگاهی زنان از دوخت و دوز چگونگی حضور و رفتارشان در جمع میهمانان بیگانه را می‌توان دریافت:

همه ساکنان چادرهای اطراف در چادر ما و دور ما نشستند، گفتند برای عبور از مرز باید کلاه پهلوی و شلواری تهیه کرد. شاه‌رضا راه‌نمای من بود، پارچه عبایی سیاه‌رنگ را، که از بازار بدره تهیه کرده بود، پیدا کرد. مسن‌ترها (مردان) پارچه را نگاه کردند، درست کردن شلوار را نمی‌دانستند، به دنبال زن‌ها فرستادند. زن‌ها از عقب چادر وارد شدند و با لحنی عتاب‌آلود گفتند: این پارچه برای شلوار کافی نیست و با آن فقط می‌شود نصف‌شلواری درست کرد. روی پارچه زانو زدند و با وجب اندازه‌گیری کردند. پس از چندبار زیرورو کردند گفتند: به درد نمی‌خورد (استارک ۱۳۶۴: ۸۲).

۲.۲.۴.۵ جسارت و مسلط‌بودن برخی زنان به امور تیراندازی و سوارکاری

ادموندز به ویژگی‌های یکی از زنان پرداخته: «هم‌راهان شروع به خواندن ترانه "قدم‌خیر" نمودند. قدم‌خیر دختر کدخدا قندی به زیبایی، هوشیاری، و جنگ‌آوری شهرت دارد» (ادموندز ۱۳۶۲: ۷۸). «به منطقه لک‌ها رسیده‌ایم. هم‌راهم سیدجعفر می‌گفت: بسیاری از زنان این ناحیه از تفنگ استفاده می‌کنند و مانند سلحشوران طایفه خود بر اسب می‌نشینند» (استارک ۱۳۶۴: ۱۳۴). استارک به برخی از زنان منطقه پرداخته و آنان را با ویژگی‌هایی چون سوارکار، تیرانداز، شجاع، جسور، و پرتلاش یاد کرده:

به جز قدم‌خیر سه زن قهرمان دیگر نیز وجود داشته، از بین آن‌ها «نازی خانم»، که در قلعه‌ای نزدیک هرسین زندگی می‌کند، به سن پیری رسید. دیگری «غزی» نام داشت. وقتی شوهرش او را طلاق داد، خودکشی کرد. او را شبیه پسر تربیت کرده بودند، همیشه سوار بر اسب هم‌راه برادرش بود. دیگری «کاکلی» نام داشت که پس از مدتی جنگ با دولت وقت، سرانجام تشویق به تسلیم شد (همان: ۲۰۵، ۲۰۶).

او سپس مادر کریم‌خان را توصیف می‌کند:

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۴۹

تصور می‌کنم در زندگی هرگز از کسی و چیزی نترسیده، عده‌ای پیش‌کار او را کشته بودند. پلیس نتوانسته بود آن‌ها را دستگیر کند. این زن شبی چراغ خانه را هم‌چنان روشن نگه داشت تا متوجه غیبتش نشوند، برای پیدا کردن آدم‌کشان به کوهستان‌ها رفت. بعد از پنج روز آن‌ها را پیدا کرد، افراد و خویشان خود را به محاصره آن‌ها برد و همه را دست‌گیر و به مقامات تحویل داد (همان: ۲۷).

پاسخ شریف‌الدوله به سپهبد امیراحمدی در فتح لرستان حاوی ویژگی‌های اخلاقی زنان و مردان منطقه بوده: «شریف‌الدوله پاسخ داد: این‌ها زنان‌شان هم در جنگ و عروسی یک روحیه دارند چه رسد به مردانشان» (والی‌زاده معجزی ۱۳۸۰: ۴۸). امیراحمدی، فرمانده قوای غرب، در خاطراتش به ویژگی‌های زنان چون جسارت، تیراندازی، سوارکاری، و مشارکت در امور اجتماعی اشاره کرده است:

اشرف خانم این شاه‌زاده نازپرورده، این مدت که در میان عشایر زندگی کرده آن‌چنان متمایل به خوی آنان گردیده که با سایر زنان فرقی نداشت و مانند آنان در چالاک‌ی و درصورت لزوم تیراندازی با مردان برابری می‌کرد. در این جنگ هولناک او چون سایر زنان عشایر سوار بر اسب‌های عربی خود را از مهلکه نجات داد. چند تن از زنان توسط سربازان با گلوله کشته شدند (همان: ۸۱).

او هم‌چنین به اعدام دسته‌جمعی خوانین توسط پهلوی اشاره کرده و از «ملک‌زاده خانم» نام برده که پس از اعدام شوهرش داعیه ریاست داشت: «ملک‌زاده خانم شجاعت مردان ایل را دارد و اگر زن نمی‌بود چه‌بسا وجودش بسیار خطرناک بود». درنهایت باوجود حمایت‌های خاندانش از وی، او و پسر سیزده ساله‌اش توسط یکی از مردان مدعی ریاست، زمانی‌که با مأموران حکومتی برای ابلاغ حکم ریاست فرزندش به میان رقبا رفته بود، به ضرب گلوله کشته شدند (همان: ۱۸۷).

۵.۵ حجاب و پوشش: حجاب عرفی و تعریف خاص مردمان منطقه از حجاب

سیاحان گزارش‌هایی از پوشاک و پوشش زنان منطقه را ثبت کرده‌اند. کرزن زنان لرستان را بی‌حجاب دانسته و با زنان غربی مقایسه کرده است: «ساکنان لرستان مثل همه طوایف بادیه‌نشین بی‌حجاب هستند. در عنفوان جوانی شاداب، اما در سن و سالی که زن غربی زیبا و دل‌پذیر است، زن‌های لر از رونق و حال محروم‌اند. لباس آن‌ها بی‌قواره و گشاد است» (کرزن ۱۳۷۳: ۳۴۱). منظور وی از حجاب چادر و نقاب بوده، این مردمان دارای حجاب عرفی بوده‌اند

که هنوز در برخی از مناطق رایج است. از دیدگاه آنان، پوشیده‌بودن شامل گردن و موی سر نمی‌شده و معتقد بوده‌اند یک‌سان‌سازی پوشاک و عدم استفاده از پوشش‌های بومی و جای‌گزینی با کلاه، چادر، و مقنعه بی‌حجابی است. دیگر مشاهداتی مانند کرزن ثبت کرده:

زنان زاگرس هرگز حجاب «چادر» پوشیده‌اند و هنوز هم نمی‌پوشند، برخی مگر مواقعی که به شهرهای دیگر بروند. پوشش سر آن‌ها شامل سربند است که در لرستان چند نوع دستمال بزرگ و متوسط و در اکثر مواقع از جنس ابریشم خالص است، روی یک‌دیگر به دور سر بسته می‌شوند و به موها اجازه می‌دهد کاملاً آزاد و پریشان باشند. موهای خود را به تعداد متفاوت بافته و در پشت سر و جلوی خود می‌اندازند. به‌غیراز کیفیت بافته‌ها و ارزش زینت‌آلات، به‌ندرت تفاوتی بین طبقات اجتماعی وجود دارد (دیگار ۱۳۸۳: ۳۵۷).

ادموندز گزارش نسبتاً کامل از پوشش زنان لرستان ارائه کرده و به یکی از خصوصیات اخلاقی آنان اشاره داشته و آنان را زنانی معرفی می‌کند که برای دلربایی در خارج از محل زندگی خود حضور نمی‌یابند. مشاهدات وی نیز بیان‌گر مفهوم خاص حجاب از دیدگاه این مردم بوده است: «چادر خانوادگی در همین نزدیکی قرار دارد و زن‌های لر برای دلربایی بیرون نمی‌آیند. لباس بلند سیاه‌رنگ، که از گردن تا مچ پاست، و شلوار سیاه می‌پوشند و گیسویشان از دو طرف آویزان است» (ادموندز ۱۳۶۲: ۷۸).

روبه‌روی من سایبان خانوادگی است. چهار زن با لباس سیاه ایستاده‌اند. پیراهن از جلو حدود ۱۸ اینچ باز است که در قسمت گردن آن را به هم وصل کرده‌اند. پیراهن‌ها بلند است و تا مچ پا را می‌پوشاند و فقط کمی از شلوار پیداست. دستمال‌های سیاهی به دور سر بسته‌اند که یک‌گوشه آن از پشت آویزان است. طره‌هایشان نیز از دو طرف تا گردن آویزان است (همان: ۸۱).

زنان شهری از عشایر خوش‌لباس‌ترند. جوان‌ها لباس قرمز مخمل و پیرها سیاه می‌پوشند (همان: ۱۲۱).

مدیر پست‌خانه خرم‌آباد هم‌سفر ما بود، نسبت به زنان برخی طوایف لرستان حالت توهین‌آمیز داشت، ولی زنان برخی طوایف را زیبا می‌دانست. معتقد بود آن‌ها به زیبایی خود مغرورند. می‌گفت: زنان کلهر حجاب ندارند و هنگامی که به منطقه آنان رفته بودم پیش من می‌آمدند، می‌نشستند، و در مقایسه زنان ناحیه ما با خود سؤالاتی مطرح می‌کردند (همان: ۱۲۲).

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۵۱

این گزارش نیز به نسبی و عرفی بودن حجاب زنان مناطق مختلف زاگرس اشاره دارد، به طوری که زنان کلهر در مقایسه با لرستان بی حجاب معرفی شده اند. کریمی پس از کشف حجاب به غرب کشور مسافرت کرده:

لباس مردم این منطقه به عکس تمام لرها که دیدیم [از شیراز تا لرستان] پاره و بسیار مندرس نیست. این لباس ها پالتو، کت، و غیره است. از بغداد، بصره، و اروپا از راه پشت کوه و از این تنگنا به پیش کوه (لرستان فعلی) و صیمره آورده و به طور قاچاق با قیمت های ارزان می فروشند (کریمی ۱۳۲۹: ۲۱۰).

استارک به پوشش زنان و تزئینات لباس هایشان اشاره کرده است:

در غیاب خان، زنش خانه را اداره می کرد. کت مخمل قرمز به تن داشت و کمرش را حاشیه ای از یراق های زرین و برق دار فرا گرفته بود. کت را روی پیراهن بلند زنانه نخی گشاده با گل های زرد رنگ پوشیده بود. شب در چادر مخصوص زنان خوابیدم. رفتارشان مهر آمیز بود (استارک ۱۳۶۴: ۹، ۱۲، و ۴۳).

تصویر ۱۷. یک خانواده لرستانی، اواخر حکومت قاجار (سوروگین ۱۳۷۸)

تصویر ۱۸. قدم خیر از زنان لرستان که در سفرنامه ها بازتاب داشته است.

تصویر ۱۹. پوشش و پوشاک زنان لرستان (هارلی ۱۲۹۹ ش)
آرشیو کتابخانه ملی استرالیا (nla.obj-159631544)

تصویر ۲۰. پوشش و پوشاک زنان لرستان در مراسم عروسی (هارلی ۱۲۹۹ ش)
آرشیو کتابخانه ملی استرالیا (nla.obj-159622007)

۶.۵ تک‌همسری، تعدد زوجات

تعدد زوجات از عواملی است که در انقیاد و عدم تسلط بر منابع قدرت و جایگاه زنان مؤثر بوده است. در خانواده‌هایی که تک‌همسری رواج داشته، بهره‌مندی زنان از منابع قدرت، مشارکت در تصمیمات خانوادگی، بالابودن جایگاه خانوادگی و اجتماعی آنان، و هم‌بستگی خانوادگی بیش‌تر بوده است. انسجام خانوادگی در این منطقه اهمیت خاصی داشته است، لذا از عملی که موجب ازبین‌رفتن این هم‌بستگی شود تا حد امکان اجتناب می‌شده و تعدد زوجات از این عوامل بوده:

ضمن گفت‌وگو با یکی از بهاروندها بحث چندزنی و تعدد زوجات پیش کشیده شد. پرسیدم: آیا رقابت و حسادت بین زنان برای جلب محبت شوهر ناراحت‌کننده نیست؟ او جواب داد: گاه‌گاهی، ادامه یابد آن‌ها را تنبیه می‌کنم و تنبیه شامل کتک‌زدن و خودداری از

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۵۳

هم‌بستر شدن با آن‌هاست. در نتیجه، دیر یا زود ناگزیر دست از آزار یک‌دیگر خواهند برداشت (ادموندز ۱۳۶۲: ۱۲۷).

برخی گزارش‌ها به تک‌همسری که در طبقات بالای جامعه نیز رایج بوده اشاره دارند: ظل‌السلطان از میر تیمورخان، از بزرگان لرستان، پرسید: چند بچه دارید؟ میر تیمورخان جواب می‌دهد: «ده غلام‌زاده دارم». سپس پرسید: این ده بچه را از چند زن دارید؟ خان می‌گوید: «از یک زن» (والی‌زاده معجزی ۱۳۸۰: ۲۰۳). پس از نفوذ قاجار، شاه‌زادگان، و افراد حکومتی در منطقه، که مهم‌ترین ویژگی زندگی آنان چندهمسری و داشتن حرم‌سرا بود، این شیوه در این منطقه رواج بیش‌تری یافت و در گزارش‌ها نیز بازتاب داشته است:

فقط با حاکم لرستان و زن‌های حرم او ملاقات کردم. ملاقات ناخوش‌آیند بود. مراسم به روش ایرانی‌ها انجام گرفت. در باغ بزرگ قصر با چای و قلیان پذیرایی به عمل آمد. میرزا اجازه نیافت که همراه من وارد اندرون شود، لیکن یک نفر منشی، که فرانسوی را به‌طور بدی تلفظ می‌کرد، در پشت پرده ایستاد و سعی می‌کرد گفت‌وگوهای ما را ترجمه کند، اما نتوانست. دختر زیبای چهارده‌ساله سوگلی و زن موردعلاقه حاکم است (بیشوپ ۱۳۷۵: ۲۲۶).

«تعدد زوجات بین آن‌ها رواج دارد و تعداد زنان هم بسته به پول و تمکن مرد خانواده است» (کرزن ۱۳۷۳: ۳۴۰). «با دو تن از همسران امان‌الله‌خان دیدن کردم. هر کدام چادری جداگانه داشتند و به کار یک‌دیگر دخالت نمی‌کردند. مثل هم از زیبایی و شکوه برخوردار بودند» (استارک ۱۳۶۴: ۶۲). در منطقه نام پدر برای شناخته‌شدن فرزند مهم بوده، لیکن شناخته‌شدن فرزند به‌نام مادر در گزارش‌ها نیز بازتاب داشته است. این امر اهمیت جایگاه اجتماعی زنان و تلاش آنان برای ارتقای جایگاه خود را بیان می‌کند؛ چنان‌چه مادر از خانواده محترمی نبود یا جایگاه اجتماعی مناسبی نداشت، فرزند تنها با نام پدر معرفی می‌شد. این امر در خانواده‌های چندهمسری و نیز تک‌همسری رواج داشته است:

پسران میر عالی‌خان برحسب این‌که از چهار زن او بوده‌اند به چهار گروه تقسیم می‌شوند. بنابر رسم لر‌ها آن‌ها در سه مورد به نام مادرهایشان معروف‌اند، ولی چهارمین زن، شاید به‌علت این‌که چندان محترم نبوده، خانواده به نام پسرش محمولی معروف است (ادموندز ۱۳۶۲: ۹۵).

حفظ حرمت زن پس از مرگ شوهر مورد تأکید بوده است. یکی از چهل تن از بزرگان لرستان، که به دستور ظل السلطان به قتل رسیدند، اسدخان بود. وقتی می‌خواستند سرش را جدا کنند خطاب به میر تیمورخان گفت:

تنها وصیت من به تو این است، هرگاه نازی خانم زوجه من بخواهد شوهر اختیار کند، جدیت کنی با برادرم ازدواج نماید و اگر میل به ازدواج نداشت و بعد از من هم چنان بیوه باشد تمام وراثت من بایستی نهایت احترام را درباره او مرئی دارند و دقیقه‌ای از خدمت او غفلت نورزند (والی‌زاده معجزی ۱۳۸۰: ۲۱۵).

ادموندز به شرایط ازدواج پرداخته:

بحث ما درباره ازدواج و مخارج آن دور می‌زد. می‌خواستند بدانند در لندن هم مردان مجبور هستند برای کابین یک زن ۴۰۰ تومان بپردازند؟، ۱۲۹۶ شمسی، به ایشان گفتم ما نه تنها خرجی نمی‌پردازیم، بلکه قبل از این که با زنی ازدواج کنیم انتظار داریم لااقل هدیه‌ای در حدود ۴۰۰ تومان برایمان بخرد. آنان از روی تحسین سرشان را تکان دادند (ادموندز ۱۳۶۲: ۷۷).

۶. بحث در نتایج

پژوهش‌های درباره زنان بر قومیت‌های خاص کم‌تر تمرکز داشته و اغلب به زنان طبقه اشراف و درباری پرداخته‌اند. نتایج آنان اغلب مواردی چون تابعیت کامل زنان از مردان، کم‌رنگ‌بودن نقش آنان در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی و اجتماعی، عدم بهره‌مندی از منابع قدرت، حضور زنان در اندرونی‌ها و محدودیت‌های ناشی از حجاب و پوشش، و رواج تعدد زوجات را بیان کرده‌اند. به عبارتی، بدون توجه به تنوع‌های فرهنگی و قومیتی دیدگاه‌های فمینیستی هم‌چون اولویت مردان در جوامع و رفتار نامناسب با زنان را بیان کرده‌اند، درحالی که زنان از رنگ‌ها، قومیت‌ها، ادیان، و پیشینه‌های فرهنگی متفاوت می‌آیند و جوامع مختلف جایگاه جنسیتی و جنسیت را به صورت‌های متنوع و حتی متضاد تعریف می‌کنند که نقش مهمی در تعریف جایگاه زنان دارند (جدول ۲).

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۵۵

جدول ۲. وجوه تمایز و تشابه نتایج پژوهش حاضر با پژوهش های پیشین
دربارۀ زنان در سفرنامه ها

نویسنده و سال نگارش	سفرنامه های مورد بررسی	جامعه مورد بررسی	موضوعات و نتایج سایر پژوهش ها
مژگان هادی پور مرادی و دیگران (۱۳۹۷)	سفرنامه شیل (همسر وزیرمختار انگلیس) و سفرنامه پولاک (پزشک اتریشی ناصرالدین شاه) و مدرّس دارالفنون.	توصیف زنان شهری، اندرونی شاه و مهد علیا، مادر شاه و عزت الدوله خواهر شاه و دیگر زنان دریاری.	اخلاق مردم، حاکمیت فرهنگ مردسالاری، اهمیت فرزند پسر، خرافات، سرگرمی و تفریحات زنان ایران و مقایسه با تفریحات زنان اروپایی، چهره و پوشش زنان، حرم سراها و تعدد زوجات مردان، زندانی بودن زنان در اندرونی، عدم آموزش زنان.
دکتر علی محمدی و همکاران (۱۳۹۴)	دروویل، فلاندن، جیمز، دیولافوا، انه، همبلی، فووریه، دالمانی، بلوشر، رایس، براون، بیثوب، پولاک، لایارد.	تمرکز بر زنان شهری عصر قاجار بوده و در مواردی به زنان عشایر و روستایی نیز اشاراتی شده است.	گزارش ها ضمن اشاره به محدودیت های زنان ایرانی از قبیل آمریت مردان و حضور زنان در اندرونی خانه ها و حضور کم رنگ آنان در جامعه به برخی فعالیت های اقتصادی آنان نیز اشاره کرده اند.
تشابه: رایج بودن باورهای خرافی، میزان بالای تعدد زوجات در میان افراد غیربومی و تأثیر رویۀ آنان بر برخی خوانین و ثروتمندان، پایین بودن سطح آموزش زنان.			
تمایز: در پژوهش پیش رو، جامعه عشایری و روستایی لرستان دوره قاجار و در اولویت بعدی جامعه شهری خرم آباد مورد بررسی قرار گرفته اند. نمود داشتن نقش های پنهان، ضمنی، و نهفته زنان در اقتدار ظاهری مردان؛ حضور پررنگ زنان در فعالیت های اقتصادی در جامعه عشایری، روستایی، و شهری؛ حضور زنان در تصمیم گیری های خانوادگی و قومی در جامعه عشایری و روستایی و در سطح پایین تر در جامعه شهری؛ رایج بودن پوشش بومی منطقه در میان زنان لرستان و داشتن نوعی حجاب عرفی و نه پوشش مرسوم دوره قاجار؛ تسلط نسبی زنان بر منابع قدرت مانند منابع مالی و درآمد های خویش.			
محمّدزاده (۱۳۹۵)	روششوار، دروویل، گوینو، فووریه، فلاندن، دیولافوا، بن تان، و سایر از اوایل دوره قاجار تا انقلاب مشروطه.	اغلب زنان شهری را توصیف کرده اند. در نتیجه بازنمایی آنان شامل همه طبقات اجتماعی زنان ایرانی نمی شود.	دو نگرش کلی: نگرش تحسین آمیز و دیگری نگاه شرق شناسانه نسبت به زن ایرانی. نگاه نخست، بیش تر مثبت، نگاه دوم تاحدودی منفی. زن ایرانی را از جهات متعددی مورد توجه قرار داده و گاه آنان را ستایش کرده اند. توصیف های آنان باتوجه به محدودیت های شان در مطالعه زنان کلی بوده و در بازنمایی چندان موفق عمل نکرده اند.
تشابه: مقایسه وضعیت زنان منطقه لرستان با زنان سایر نقاط ایران و نیز قیاس با زنان جامعه خود در گزارش های سیاحان قابل مشاهده است. سیاحان در مورد مقایسه شیوه زندگی زنان لرستان با زنان جامعه خود از کاستی هایی چون نبود امکانات آموزشی و نیز زندگی پر زحمت آنان یاد کرده اند.			
تمایز: باتوجه به متفاوت بودن نسبی وضعیت زنان لرستان از لحاظ پوشش، حضور نسبی در جامعه، و مشارکت های اقتصادی آنان سیاحان در بازنمایی شیوه زندگی زنان لرستان تاحدودی موفق عمل کرده اند.			

فصلی زاده (۱۳۹۴)	زن ایرانی را از دید سفرنامه‌نویسان خارجی دوره قاجار مورد بررسی قرار داده است.	زنان شهری عصر قاجار محور پژوهش بوده‌اند و در مواردی به زنان عشایر و روستایی نیز اشاراتی کرده‌اند.	در این پژوهش جایگاه اجتماعی، ازدواج، و وضعیت اشتغال زنان مورد بررسی قرار گرفته است. در نتایج پژوهش آمده که زنان ایرانی از جایگاه و اعتبار خاصی برخوردار نبوده‌اند؛ البته به‌جز قبایل چادر نشین.
تشابه: جایگاه و اعتبار خاص زنان قبایل چادر نشین.			
تمایز: دارا بودن جایگاه نسبتاً برجسته‌ای در نظام خانوادگی، اجتماعی، و اقتصادی، به‌طوری‌که آنان بر منابع قدرت از قبیل داشتن استقلال مالی و حق مشارکت و تصمیم‌گیری در امور خانوادگی و اجتماعی تسلط نسبی داشتند. از لحاظ اجتماعی زنان دارای ویژگی‌هایی چون اهل معاشرت و اجتماعی، اهل تعامل با آشنایان و اقوام و بیگانگان، کم‌تر خجول و پرتلاش بودند.			

(نگارندگان)

۷. نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این پژوهش ارتباط متقابل میان شیوه زندگی مردان و زنان این منطقه را در دو سطح جامعه و خانواده نشان می‌دهد، چنان‌که عقاید رایج درباره موقعیت بالادستی مردان و فرودستی زنان را در این منطقه با تردید مواجه می‌کند. بررسی شیوه زندگی و شاخص‌های آن (جدول ۱) در مورد زنان لرستان نشان می‌دهد که آنان در فاکتورهای مرتبط با نظام اقتصادی دارای جایگاه نسبتاً برجسته‌ای بوده‌اند، به‌طوری‌که به تسلط نسبی آنان بر منابع قدرت از قبیل تسلط بر فضاهای زندگی، داشتن استقلال مالی، و حق مشارکت و تصمیم‌گیری در امور خانوادگی و اجتماعی منجر شده بود. در زمینه فاکتورهای نظام اجتماعی زنان دارای جایگاه مشابهی با نظام اقتصادی و البته برجسته‌تری از نظام سیاسی و دارای نقش‌های آشکار و پنهان بوده‌اند. نقش‌های پنهان، ضمنی، و نهفته زنان در اقتدار ظاهری مردان نمود داشته و اقتدار هر مرد مستلزم داشتن همسر یا مادری مقتدر بوده، به‌طوری‌که ارتقای جایگاه اجتماعی و خانوادگی مردان و همچنین شایستگی و پذیرش اجتماعی آنان ارتباط مستقیم با ویژگی‌های مادر و همسر و جایگاه اجتماعی و خانوادگی آنان داشته و برعکس. همین امر مانع از گسترش و رواج بالادستی یکی و فرودستی دیگری بوده و موجب برقراری تعادل نسبی میان آنان در تمام سطوح زندگی خانوادگی و اجتماعی می‌شده که می‌تواند گواه بر پایین‌نبودن جایگاه خانوادگی و شأن اجتماعی زنان باشد. اگرچه در برخی موارد در میان مردان درباره جنسیت و

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۵۷

زنان تفاوت دیدگاه وجود داشته است. نگرش سیاحان و مستشاران نظامی و سیاسی، که در این پژوهش از گزارش‌های آنان استفاده شده، صرف‌نظر از اهداف سیاسی و نظامی دولت‌های متبوع، به وضعیت زنان این منطقه، اگرچه در مواردی به قیاس با زنان سرزمین خود پرداخته‌اند، در موارد بسیاری بی‌طرفانه بوده است. از لحاظ فاکتورهای نظام اقتصادی آنان را زنانی با استقلال مالی نسبی و نقشی پررنگ در اقتصاد خانواده و جامعه معرفی کرده‌اند. از لحاظ اجتماعی آنان را زنانی با ویژگی‌هایی چون اهل معاشرت و اجتماعی، اهل تعامل با آشنایان و اقوام و بیگانگان، کم‌تر خجول، پرتلاش و جسور، و اهل مشارکت در تصمیم‌های خانوادگی و اجتماعی یاد کرده‌اند.

پی‌نوشت‌ها

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری مژگان هادی پور مرادی تحت عنوان *تحولات الگوهای فضایی خانه‌های شهر خرم‌آباد براساس نقش زنان در دوره گذار مدرنیته در ایران (مردم‌نگاری تاریخی خانه‌ها از انقلاب مشروطه تا اواخر پهلوی اول ۱۲۸۴-۱۳۲۰ خورشیدی)* است که به استاد راهنمایی دکتر مسعود ناری قمی و دکتر ساناز رهروی پوده و مشاوره دکتر مریم قاسمی سیچانی در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان واحد خوراسگان در حال انجام است.

۲. بنگرید به [پهلوی، رضاشاه (۱۳۰۳)، *سفرنامه خوزستان*، تهران: مرکز پژوهش و نشر فرهنگ سیاسی دوران پهلوی]؛ [امیراحمدی، احمد (۱۳۷۳)، *اسناد نخستین سپهبد ایران*، به‌کوشش سیروس سعدوندیان، تهران: مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی]؛ [قاسمی، فرید (۱۳۹۰)، *اسناد خرم‌آباد: عریضه‌ها، انتخابات، گوناگون*، تهران: نشر مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی].

۳. «تژگاه» محلی که در آن آتش برپا می‌کنند. لرستانی‌ها روی تژگاه نان و غذا آماده می‌کردند، برای آنان بسیار مقدس است و هیچ‌گاه آن را با آب خاموش نمی‌کنند، تنها در هنگام مرگ جوان یا بزرگ قوم آب بر تژگاه می‌ریزند تا آتش خاموش گردد که نشانی از خاموشی عمر فرد درگذشته است. در خانه‌های روستایی در ساردنی، از جزایر ایتالیا در مدیترانه، آتش اجاق را پیوسته روشن نگاه می‌داشتند و فقط وقتی کسی می‌مرد در مدت عزاداری اجاق را خاموش نگه می‌داشتند (کوپر ۱۳۸۲: ۱۱۱).

۴. گیوه لرستان به نام آژیه شهرت داشته است و مهم‌ترین و همه‌گیرترین پای‌افزار مردمان گذشته بوده است. کف آن با چرم توسط مردان تهیه می‌شده و رویه آن توسط زنان از نخ‌های پشمی و محکم یا نخ‌های ابریشمی بافته می‌شده که دارای نوع زنانه و مردانه بوده است.

۵. مهرعلی‌خان از رجال معتبر لرستان بود و در سال ۱۳۰۴ توسط پهلوی به دار آویخته شد. ثروت فراوان او یکی از علل قتلش به‌شمار می‌آید.

کتاب‌نامه

- آریامنش، شاهین و سیدجواد میری (۱۳۹۵)، «نگاهی انتقادی از منظر جامعه‌شناسی تاریخی به مقوله شرق‌شناسی (مطالعه موردی: آثار و فعالیت‌های سیاسی رابرت چارلز زاینر)»، *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، س ۷، ش ۴، ۲۱-۱.
- ادموندز، سیسیل جان، کلمنت دوید، و ولادیمیر مینورسکی (۱۳۶۲)، *دو سفرنامه درباره لرستان، همراه با رساله لرستان و لرها*، ترجمه سکندر امان‌الهی بهاروند و لیلی بختیار، تهران: بابک.
- استارک، فریا (۱۳۶۴)، *سفری به دیار الموت، لرستان، و ایلام*، ترجمه علی‌محمد ساکی، تهران: علمی.
- الفت، سعیده و آزاده سالمی (۱۳۹۱)، «مفهوم سبک زندگی»، *مطالعات سبک زندگی*، س ۱، ش ۱، ۳۶-۹.
- افشار، حسنعلی‌خان (۱۳۸۲)، *سفرنامه لرستان و خوزستان*، محقق: حمیدرضا دالوند، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- امیراحمدی، احمد (۱۳۷۳)، *خاطرات نخستین سپهبد ایران*، ج ۱، به‌کوشش غلامرضا زرگری‌نژاد، تهران: مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی.
- بابایی، محبوبه (۱۳۹۸)، «تغییر نقش اجتماعی و اقتصادی زنان در استان لرستان معاصر»، *مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی*، س ۲، پیاپی ۴، ش ۱، ۹۵-۱۰۱.
- بهار (ملک‌الشعرا)، محمدتقی (۱۳۸۷)، *تاریخ مختصر احزاب سیاسی در ایران: انقراض قاجاریه*، ج ۱، تهران: زوار.
- بیشوب، ایزابلا (۱۳۷۵)، *از بیستون تا زردکوه بختیاری*، ترجمه مهرباب امیری، تهران: سهند.
- بیات، صدیقه و دیگران (۱۳۹۷)، «مقایسه جایگاه اجتماعی زنان در سه سفرنامه عصر ناصری (۱۲۶۴-۱۳۱۳ ق/ ۱۸۴۸-۱۸۹۶ م)»، *پژوهش‌نامه تاریخ*، س ۱۴، ش ۵۳، ۲۸-۱.
- پناهی، عباس و اسدالله محمدزاده (۱۳۹۵)، «تصویر زن ایرانی در سفرنامه‌های فرانسویان از اوایل دوره قاجار تا انقلاب مشروطه براساس نظریه بازنمایی استوارت هال»، *پژوهش‌نامه انجمن ایرانی تاریخ*، س ۷، ش ۲۷، ۲۳-۱.
- حجازی، بنفشه (۱۴۰۰)، *تاریخ خانم‌ها: بررسی جایگاه زن ایرانی در عصر قاجار*، تهران: قصیده‌سرا.
- حسینی، محمدحسین و دیگران (۱۳۹۶)، «مفهوم‌سازی سبک زندگی فرهنگی»، *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، س ۸، ش ۱، ۴۵-۲۳.
- دیگار، ژان پیر (۱۳۸۳)، *پوشاک در ایران زمین: از سری‌مقالات دانش‌نامه ایرانیکا: پوشاک بختیاری‌ها و سایر اقوام لرزیان*، ترجمه پیمان متین، ج ۱، تهران: امیرکبیر.
- راپوپورت، آموس (۱۳۹۸)، *انسان‌شناسی مسکن*، ترجمه خسرو افضلیان، تهران: کتاب‌کده کسری.
- راولینسون، هنری (۱۳۶۲)، *سفرنامه راولینسون: گذر از زهاب به خوزستان*، ترجمه سکندر امان‌الهی بهاروند، تهران: آگه.

شیوه زندگی زنان لرستان از منظر سیاحان، ... (مژگان هادی پور مرادی و دیگران) ۱۵۹

- رایس، کلارا کولیور (۱۳۸۳)، *زنان ایرانی و راه و رسم زندگی آنان*، ترجمه اسدالله آزاد، تهران: کتابدار.
- رحمتی، محسن و محمد دالوند (۱۳۹۶)، «نقش خوانین و متنفذین در برقراری امنیت در لرستان در عهد پهلوی اول»، *تحقیقات تاریخ اجتماعی*، س ۷، ش ۱، ۱۳۷-۱۵۳.
- سیاح محلاتی، میرزاحمدعلی (۱۳۴۶)، *خاطرات حاج سیاح*، تصحیح سیف‌الله گل‌کار، تهران: امیرکبیر.
- سوروگین، آنتوان (۱۳۷۸)، *ایران از نگاه سوروگین*، ترجمه سحر برجسته، تهران: زمان.
- شوشتری، میرعبداللطیف‌خان (۱۳۶۳)، *تحفة العالم و ذیل التحفة: سفرنامه و خاطرات*، ترجمه صمد موحد، تهران: طهوری.
- شهسواری، ثریا و سعید نجار (۱۳۹۳)، «بررسی تأثیر سیاست‌های نوسازی رضاشاه بر ایلات و عشایر لرستان»، *دوفصل‌نامه پژوهش‌نامه تاریخ‌های محلی ایران*، س ۲، ش ۳، ۵۲-۶۶.
- ظل‌السلطان، مسعود (۱۳۶۸)، *خاطرات ظل‌السلطان: سرگذشت مسعودی*، حسین خدیوچم، ج ۲، تهران: اساطیر.
- عباسی، مهناز (۱۳۹۸)، «تصویرشناسی زنان در سفرنامه مقدسی»، *مطالعات تاریخ فرهنگی*، س ۱۰، ش ۳۹، ۷۵-۱۰۵.
- علیزاده بیرجندی، زهرا و اکرم ناصری (۱۳۹۴)، «بررسی مشارکت‌های اقتصادی زنان عصر قاجار با تکیه بر گزارش سیاحان خارجی»، *تاریخ‌نامه ایران بعد از اسلام*، س ۶، ش ۱۱، ۱۲۷-۱۵۲.
- فصیحی‌زاده، اعظم (۱۳۹۴)، «زن ایرانی از دید سفرنامه‌نویسان خارجی دوره قاجار»، *تاریخ‌پژوهی*، ش ۶۴، ۱۵۵-۱۷۲.
- فوریه، ژوانس (۱۳۸۵)، *سه سال در دربار ایران: از ۱۳۰۶ تا ۱۳۰۹ قمری*، ترجمه عباس اقبال آشتیانی، تهران: علم.
- قاسمی، فرید (۱۳۷۵)، *تاریخ خرم‌آباد*، خرم‌آباد: افلاک.
- قاسمی، فرید (۱۳۹۰)، *اسناد خرم‌آباد: عریضه‌ها، انتخابات، گوناگون*، تهران: مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- کاتب، فاطمه (۱۳۹۶)، «تصویرشناسی میدان نقش جهان اصفهان از منظر سفرنامه‌های دوره صفوی»، *مبانی نظری هنرهای تجسمی*، ش ۴، ۱۱۱-۱۲۱.
- کتابی، احمد (۱۳۸۶)، *سفرنامه دوم نجم‌الدوله به خوزستان: ایران عهد ناصری*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- کریمی، بهمن (۱۳۲۹)، *راه‌ها و پایتخت‌های قدیم غرب ایران*، تهران: چاپ‌خانه بانک ملی.
- کرزن، جرج (۱۳۷۳)، *ایران و قضیه ایران*، ج ۲، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، تهران: علمی و فرهنگی.
- کوپر، مارکوس (۱۳۸۲)، «خانه: نماد خویشتن»، ترجمه احد علیقلیان، *فصل‌نامه فرهنگستان هنر*، ش ۵، ۸۴-۱۱۹.
- گروته، هوثم (۱۳۶۹)، *سفرنامه*، ترجمه مجید جلیل‌وند، تهران: مرکز.

۱۶۰ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۴، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۲

لایارد، سر اوستین (۱۳۶۷)، *سفرنامه لایارد یا ماجراهای اولیه در ایران*، ترجمه محراب امیری، تهران: وحید.
مهدوی‌کنی، محمدسعید (۱۳۸۶)، «مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی»، *تحقیقات فرهنگی*،
س ۱، ش ۱، ۱۹۹-۲۳۰.

مهرآبادی، میترا (۱۳۷۹)، *کتاب زن ایرانی به روایت سفرنامه‌نویسان فرنگی*، تهران: روزگار و آفرینش.
والی‌زاده معجزی، محمدرضا (۱۳۸۰)، *تاریخ لرستان روزگار قاجار از تأسیس تا کودتای ۱۲۹۹*، تهران: حروفیه.
والی‌زاده معجزی، محمدرضا (۱۳۸۲)، *تاریخ لرستان روزگار پهلوی*، تهران: حروفیه.
ویلسون، سر آرتور (۱۳۴۷)، *سفرنامه ویلسون: تاریخ سیاسی و اقتصادی جنوب‌غربی ایران*، ترجمه حسین
سعادت، تهران: وحید.

هارلی، جیمز فرانسیس، «ایران در جنگ جهانی اول»، *آرشیو کتابخانه ملی استرالیا*، بازیابی در:

<<https://www.nla.gov.au/using-library/getting-started/ask-librarian>>.

یوسفوند، سامان، علی انتظاری، و زینب مرادی‌نژاد (۱۳۹۷)، «فهم معنایی زنان از مدرنیزاسیون در جامعه
محلی (مورد مطالعه: استان لرستان)»، *راه‌برد اجتماعی فرهنگی*، س ۷، ش ۲۸، ۲۸۵-۳۱۷.

Adler, A. (1997), *Understanding Life*, Oneworld Publications.

Bell, David and Joanne Hollows (2006), *Historicizing Lifestyle*, Ashgate: London.

Bourdieu, P. (1984), *Distinction*, New York: Routledge & Kegan Paul.

Calhoun, Caring, Donald Light, and Suzanne Keller (1994), *Sociology*, New York, McGraw-Hill.

McKee, J. B. (1969), *Introduction to Sociology*, Holt Rinehart and Winston Inc.

Simmel, G. (1990), *The Philosophy of Money*, Tom Boomer and David Frisby (trans.), Second
Enlarged Ed, New York: Routledge.

Veal, A. J. (2000), "Leisure, Culture and Lifestyle", *Society and Leisure*, vol. 24, no. 2, 359-376.